

# **Evolučné možnosti vzniku ekonomickej kalkulácie a peňazí.**

## **Problém nemožnosti socializmu.**

**Matúš Pošvanc**

### **Kľúčové slová**

Teória hodnoty, teória oceňovania, ekonomická kalkulácia, peniaze

### **Obsah**

|   |    |
|---|----|
| 1. Úvod.....  | 1  |
| 2. Problém ekonomickej kalkulácie a kritika doterajšieho prístupu Rakúskej školy..... | 2  |
| 3. Revízia teórie ekonomickej kalkulácie.....   | 7  |
| 3.1 Teória subjektívnej hodnoty .....   | 9  |
| 3.2 Ekonomická kalkulácia ako účtovný štandard druhého .....                          | 19 |
| 3.3 Historický kontext evolúcie peňazí a ekonomickej kalkulácie .....                 | 27 |
| 4. Problém nemožnosti socializmu a problém ekonomickej efektívnosti .....             | 33 |

### **1. Úvod**

Problém ekonomickej kalkulácie otvoril kedysi viaceré ekonomické diskusie. A pevne dúfam, že tento príspevok otvorí ďalšie. Bude totižto značne kontroverzný. Problém ekonomickej kalkulácie je väčšinou spájaný s problémom nemožnosti ekonomickej kalkulácie v socialistickej spoločnosti. Žiadna z prác venujúca sa téme, sa však nezameriava na uspokojenie otázky súvisiacej s evolúciou vzniku peňažnej ekonomickej kalkulácie. Peňažná kalkulácia je považovaná buď za začiatok možnosti akejkoľvek efektívnej kalkulácie v kardinálnych jednotkách vzhľadom na to, že stanovuje tzv. spoločný denominátor kalkulácie, resp. sa autori venujúci sa tejto téme, uchylujú ku konštatovaniu, že predtým sa muselo jednať len o nejaký neefektívny druh kalkulácie ... ktorý nestojí za zmienku a riešenie? Práve pozadie odpovedí na otázku evolúcie fenoménu ekonomickej kalkulácie ukáže, že doterajšie vnímanie nie je správne. Postup mojej argumentácie, podporujúci toto tvrdenie, je zvolený nasledovne.

Popíšeme si problém kalkulácie, uvedieme kritiku doterajšej interpretácie problému a identifikujeme validne časti doterajšej interpretácie problému. V tomto kontexte použijeme základné texty *Economic Calculation in the Socialist Commonwealth*<sup>1</sup> a *The Use of Knowledge in Society*<sup>2</sup>. Tvrdenia Misesa a Hayeka podrobíme následne kritike. Ako uvidíme, premisy

---

<sup>1</sup> Mises, L. 1920. Economic Calculation in the Socialist Commonwealth. WWW DOCUMENT  
<<https://mises.org/library/economic-calculation-socialist-commonwealth/html>>

<sup>2</sup> Hayek, F.A. 1945. The Use of Knowledge in Society. WWW DOCUMENT  
<[https://www.econlib.org/library/Essays/hykKnw.html?chapter\\_num=1#book-reader](https://www.econlib.org/library/Essays/hykKnw.html?chapter_num=1#book-reader)>

z ktorých vychádza Mises a následne Hayek, nie sú logicky konzistentné. Hayekova interpretácia problému ekonomickej kalkulácie socialistickej spoločnosti, ako aj teória kultúrnej evolúcie, však naznačuje určitý smer, ktorým by mohli byť identifikované problémy odstránené (ako uvidíme Hayek však identifikované problémy nerieši úplne). Pri kritike sa samozrejme zameriame aj na validne časti či už Misesovej alebo Hayekovej interpretácie problému. Práve validne časti argumentácie oboch autorov budú slúžiť na reformuláciu riešenia. Ponúkané riešenie problému sa zameria na tri okruhy problémov a to povahu hodnotenie statkov a ich následného oceňovania, problém spoločného denominátora ekonomickej kalkulácie (jeho postupného vzniku) a zasadenie predstaveného riešenia do potenciálneho historického kontextu. Rekonštrukcia evolučného vzniku kalkulácie bude mať samozrejme logicko-formálny charakter, t.j. nebude sa jednať o presnú rekonštrukciu historických faktov, ale skôr o *možnú* interpretáciu motivácií a logických súvislostí. Nebude si teda nárokovať na absolútnu pravdivosť. Bude sa snažiť identifikovať princíp. Popri tom budem odhaľovať aj moje komentáre na argumenty súvisiace s ostatnou debatou o ekonomickej kalkulácii rakúskych autorov (v abecednom poradí) Boetke, P., Eshelman, L., Herbener, J., Hoppe, H., Hülsmann, J., Lavoie, D., Kirzner, I., Rothbard, M., Salerno, J.<sup>3</sup> ako aj príspevku B. Caplana<sup>4</sup>. Práca rovnako nadväzuje na už predstavenú kritiku Misesovej vetvy rakúskej školy a jej interpretácie problému kúpnej sily peňazí, kritiku regresného teorému, či revíziu rakúskeho prístupu k úrokovej miere, ktoré s problémom kalkulácie súvisia a na tieto práce sa budem odvolávať<sup>5</sup>.

Práca nás zavedie k niektorým značne kontroverzným tvrdeniam; budem argumentovať, že kalkulácia v socializme je možná a možný je i socializmus, len je z definície neefektívny a neefektívna je v jeho kontexte i samotná ekonomická kalkulácia. Vyjadriť sa k významu vlastníckych práv; budem tvrdiť, že vlastnícke práva sú podmienkou vyššej efektívnosti; avšak rovnako nie nemožnosti socializmu. Popíšem problém organizačných zložiek (rodina, firma, komunita, ...) a problému ekonomickej kalkulácie; budem tvrdiť, že kalkulácia je odvodená aj od určenia účtovného štandardu danej ekonomickej zložky. Zameriam sa i na príspevok Hayeka a jeho tzv. „problému“ poznania; budem tvrdiť, že Hayekov príspevok do diskusie je validný a naopak je to Misesova interpretácia, ktorá nie je nakoniec správna; aj keď Mises na začiatku uvažovania o probléme, explicitne riešenie naznačuje. Nerozvíja ho však, čím dostáva svoju argumentáciu do logických problémov. Nakoniec si ukážeme odpovede na niektoré nové súvisiace otázky s témou ekonomickej kalkulácie, ktoré budú vychádzať z tu predstavenej interpretácie problému, t.j. napr. prečo je kapitalizmus a slobodná spoločnosť ekonomicky efektívnejšia vo využívaní vzácnych zdrojov.

## **2. Problém ekonomickej kalkulácie a kritika doterajšieho prístupu Rakúskej školy**

Problém ekonomickej kalkulácie je spojený s otázkou toho, ako je možné vysvetliť existenciu kalkulačnej jednotky, ktorá je identická pre každého človeka, ak človek prisudzuje statkom

---

<sup>3</sup> Kinsella, S. The Great Mises-Hayek Dehomogenization/Economic Calculation Debate. WWW DOCUMENT <<http://www.stephankinsella.com/2016/02/the-great-mises-hayek-dehomogenizationeconomic-calculation-debate/>>

<sup>4</sup> Caplan, B. Is socialism really “impossible”? WWW DOCUMENT <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08913810408443598>>

<sup>5</sup> Práce sú zverejnené na mojom osobnom blogu viagold.sk

hodnotu subjektívne. Problém vychádza z toho, že subjektívne prisúdenie hodnoty statkom nie je porovnateľné. Každý subjekt má svoju vlastnú hodnotovú škálu, na základe ktorej vníma okolitú realitu. Druhý problém vychádza z toho, že tým, že subjekty pristupujú k hodnoteniu statkov rôznym spôsobom, tak statky majú hodnotovo heterogénny charakter. To značí, že statok voda môže byť hodnotovo vnímaný dvoma subjektmi rozdielne. Ak do celého obrazu zakomponujeme časové hľadisko, resp. časové kontinuum, tak problém je ešte zjavnejší aj v rámci jedného človeka, nieto ešte viacerých. A to z toho hľadiska, že statok voda môže i jeden človek v čase  $t$  hodnotovo vnímať inak ako v čase  $t+1$ . Stojíme teda pred zaujímavým problémom toho, ako vedia subjekty pri takto definovaných predpokladoch vôbec ekonomicky kalkulovať? To, že sa s týmto problémom vypradávaajú, je zjavné z empirickej reality, ktorú okolo seba vnímame, t.j. že ľudia kalkulujú a predmetné problémy riešia.

V roku 1920 prichádza s návrhom riešenia Mises, o ktorom tvrdí, že je konzistentné s teóriou subjektívnej hodnoty. Problém subjektívneho vnímania a prisudzovania hodnoty statkom si Mises uvedomuje. Problém navrhuje riešiť prostredníctvom výmeny! Mises tvrdí, že výmena dvoch statkov, ktorá prebieha na základe toho, že dva subjekty vzájomne odlišne hodnotia vymieňané statky, vytvára objektívny výmenný pomer týchto statkov; cenu. Objektivita výmenného pomeru týchto dvoch statkov umožňuje následne jeho vnímanie nielen subjektmi, ktoré výmenu realizujú, ale i ďalšími subjektmi. Ľudia takto vzájomne „komunikujú“ subjektívne vnímané potreby, ktoré uspokojujú nejakými menenými statkami. Subjektívne inverzné hodnotenie dvoch statkov dvoma subjektmi, vytvára vlastne objektívnu črtu reality. Cena je totižto objektívny fakt. Mises k tomu píše:

*In an exchange economy the objective exchange value of commodities enters as the unit of economic calculation. This entails a threefold advantage. In the first place, it renders it possible to base the calculation upon the valuations of all participants in trade. The subjective use value of each is not immediately comparable as a purely individual phenomenon with the subjective use value of other men. It only becomes so in exchange value, which arises out of the interplay of the subjective valuations of all who take part in exchange. But in that case calculation by exchange value furnishes a control over the appropriate employment of goods. Anyone who wishes to make calculations in regard to a complicated process of production will immediately notice whether he has worked more economically than others or not; if he finds, from reference to the exchange relations obtaining in the market, that he will not be able to produce profitably, this shows that others understand how to make a better use of the goods of higher order in question. Lastly, calculation by exchange value makes it possible to refer values back to a unit. For this purpose, since goods are mutually substitutable in accordance with the exchange relations obtaining in the market, any possible good can be chosen. In a monetary economy it is money that is so chosen.*

Táto pasáž je z hľadiska nami vedenej argumentácie kľúčová; a to ako z hľadiska validnosti Misesovej argumentácie, tak i jeho kritiky; preto ju uvádzam celú. Mises tu poukazuje na *možnosť* vzájomného porovnania činností subjektov súvisiacich s ekonomizáciou predmetov reality. Porovnanie umožňuje jednak odkryť hodnotenie druhého subjektu súvisiace s hodnotením predmetu reality, ktorý vo výmene požaduje, ale i hodnotenie spojené s tým

predmetom reality, ktorý vo výmene ponúka a *vice versa* z hľadiska druhého. Stanovujeme teda akoby nejaký vzájomný hodnotový benchmark. Platný tu a teraz a platný pre dané dva subjekty, *avšak* prenosný ako informácia aj na iné subjekty, ktoré o výmene vedia. Doslova to účastníkom výmeny, ale i ostatným ukazuje, vzájomný vzťah prisudzovania hodnoty statkom vo výmene dvoma subjektmi. Mises upozorňuje, že objektívna výmenná hodnota statkov zároveň umožňuje kalkulovať (pre-počítavať našu ekonomickú činnosť) v nejakých jednotkách. Potiaľto nie je možné argumentácii skutočne nič vyčítať a jedná sa o brilantné riešenie subjektívnej povahy hodnotenia statkov. Potom však nasleduje pasáž, ktorá sa javí ako logická: „*since goods are mutually substitutable in accordance with the exchange relations obtaining in the market, any possible good can be chosen. In a monetary economy it is money that is so chosen.*“ Ako si ukážeme, jedná sa zo strany Misesa o nešťastné zjednodušenie problému, ktorý ho následne musí viesť z nesprávnym logickým záverom a stavia jeho argumentáciu do logicky protichodných tvrdení.

Mises síce popisuje proces prechodu od subjektívneho hodnotenia ku kalkulácii. Avšak o ekonomickej kalkulácii hovorí *primárne* len ako o peňažnej kalkulácii. Inú si v princípe nevie predstaviť. Pri zmienke o nepeňažnej kalkulácii sa odvoláva na konštatovania, že je možná len pri statkoch nižšej triedy. Spomína príklad domácnosti, či roľníka, ktorý nemusí mať kalkulačný problém, pokiaľ do výmeny nevstupujú aj statky vyššej triedy (kapitálové statky, potrebné na produkciu spotrebných statkov nižšej triedy). Rovnako sa odvoláva na to, že napr. Robinson, nemusí mať kalkulačný problém, pokiaľ sa jeho kalkulácia zameriava na uspokojovanie jeho samotných potrieb (*in kind calculation*). Identicky je vedená jeho argumentácia i ďalej v kontexte ekonomickej kalkulácie v socialistickej spoločnosti. Je to vyspelé ekonomické spoločenstvo, ktoré nemôže bez monetárnej kalkulácie existovať, vzhľadom na to, že sú to *hlavne rozšírené procesy výroby*, pri ktorých spoločenstvo potrebuje monetárnu ekonomickú kalkuláciu vznikajúcu na slobodnom trhu v kontexte individuálnych vlastníckych práv:

*Calculation in natura, in an economy without exchange, can embrace consumption goods only; it completely fails when it comes to dealing with goods of a higher order. And as soon as one gives up the conception of a freely established monetary price for goods of a higher order, rational production becomes completely impossible. Every step that takes us away from private ownership of the means of production and from the use of money also takes us away from rational economics. (zvýranenie textu je Misesovo)*

Vnímanie ekonomickej kalkulácie ako monetárnej kalkulácie však Misesa a jeho obhajcov stavia do vzájomne protichodných a nelogických tvrdení. Tvrdím, že hlavný problém takto vedenej argumentácie, je v odvodení kalkulácie priamo od *minulej* monetárnej ceny výmeny. Problémom je samozrejme minulé cena. Či monetárna, tak i nemonetárna. Tvrdenie vytvára trojaký problém; tretí v poradí je najzávažnejší. Prvým problémom je, že naši predchodcovia nemali vždy peniaze; čo nepopierajú ani Mises a jeho stúpenci. Čo však bolo pretým, ako naši predchodcovia vynašli peniaze? Museli predsa ekonomicky kalkulovať a dokonca i úspešne, aj keď len v kontexte (ich mentálnych) možností. Bez toho, aby realizovali nejakú formu „úspešnej“ ekonomickej kalkulácie by sme tu jednak neboli a na druhej strane by nemali ako vzniknúť komplikovanejšie produkčné štruktúry, pri ktorých Mises už kalkuláciu vyžaduje

a dokonca tvrdí, že môže byť len monetárna. Nekalkulovaním sa ku kalkulácii dostať jednoducho nedá<sup>6</sup>. Vyzerá to, že Misesovi sa moc nechce ísť do vysvetľovania odpovedí súvisiacich so spôsobom kalkulácie pred peňažnou ekonomikou. Odpoveď obchádza prostredníctvom argumentu o aplikácii kalkulácie na tzv. jednoduché a zložité ekonomické procesy. Pri jednoduchých tvrdí, že kalkulovať je vlastne jednoduché. Odhad cien vie minispoločenstvo (jednotlivec, rodina, malá komunita) zrealizovať. Samozrejme na základe minulých (bártrových) cien. Tým však vytvára druhý problém. Empirickú otázku toho, od kedy *peňažná kalkulácia* potrebná je a do kedy nie je, resp. aký druh ekonomického procesu je ešte jednoduchý a aký je komplikovaný? Tretí problém, ktorý súvisí s dvoma predchádzajúcimi, a ktorý je nosným problémom (práve vzhľadom na tento tretí problém, vôbec existujú prvé dva), je nesúladsť tvrdenia o ekonomickej kalkulácii založenej na minulých cenách v kontexte toho, že všetko konanie je zamerané na budúcnosť; minulosť je pre človeka uzavretá. Nie je to moje tvrdenie, je to správne tvrdenie Misesa. Ako je však potom vôbec možná predchádzajúca kalkulácia, ktorá je súčasťou predchádzajúceho konania, ktorého výsledkom je historická cena (fakt), ktorá má byť podľa Misesa základom pre kalkuláciu zameranú na budúcnosť? Inými slovami, ako sme vôbec na základe tejto logiky, ktorú nám predstavil Mises, začali kalkulovať? Predpoklad minulej ceny totižto implikuje existenciu minulej kalkulácie. Mises však tvrdí, že bez minulej ceny sa kalkulovať nedá. Nejedná sa zároveň o nejaký zakrytý argument z hľadiska interpretácie Misesa. Jedná sa o explicitnú pozíciu misesovcov. Dokonca ju vysvetľujú, ako akýsi „verstehen“ toho, že len takto je možné vnímať predchádzajúce podmienky konania subjektov, na základe ktorých sa vieme ďalej rozhodovať a konať<sup>7</sup>.

Sú dve možnosti, ako sa pozrieť na tento problém. Prvá možnosť je, že ostaneme na Misesovej pozícií, avšak potom sa musíme nevyhnutne dostať do bludného argumentačného kruhu. Ceny (či už monetárne alebo nemonetárne) sú totižto pre Misesa predpokladom akejkoľvek ekonomickej kalkulácie, ale zároveň i výsledkom výmeny, ktorá je nevyhnutne výsledkom konania, ktoré v sebe obsahuje i prvok kalkulácie. Druhá možnosť je priznať, že Mises problém ekonomickej kalkulácie nevysvetlil. A ako vidíme, základná otázka je, ako sme vôbec ako ľudia začali ekonomicky kalkulovať za vyššie stanovených predpokladov, t.j. neexistencii spoločného denominátora kalkulácie a heterogenity hodnotového vnímania statkov, pričom oba predpoklady musia byť vysvetlené v kontexte platnosti teórií, ako je teória subjektívnej hodnoty a teória marginálnej užitočnosti.

Problém, pred ktorým tu stojíme ma pritom dvojaký charakter. Jednak je nutné vysvetliť ako spoločný denominátor pre ekonomickú kalkuláciu nadobúda svoju kúpnu silu – sám o sebe. A na strane druhej musíme vysvetliť aj princípy samotnej ekonomickej kalkulácie. V tejto práci sa zameriame skôr na druhú stranu tohto problému, aj keď neopomenieme v navrhutej revízii prístupu ani problém evolúcie kúpnej sily denominátora (peňazí)<sup>8</sup>.

---

<sup>6</sup> Tomuto problému sa autori Rakúskej školy väčšinou vyhýbajú. Pozri napr. de Soto, J.H. (2012) *Socializmus, Ekonomická kalkulácia a podnikanie*. p 131. Bratislava. Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika., kde de Soto problému venuje nasledovné konštatovanie: „A koncom 19. storočia Walter Bagehot jasne odpozoroval, že primitívni divosi neboli schopní urobiť ani jednoduché odhady výnosov a nákladov.“

<sup>7</sup> Vid' napr. v Hülsmann, J.G., Knowledge, Judgment, and the Use of Property. str. 47. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/knowledge-judgment-and-use-property>>

<sup>8</sup> Misesovu kritiku regresného teóremu a problému nadobudnutia kúpnej sily peňazí som zrealizoval napr. v Pošvanc, M. *Teória intersubjektívne vnímanej hodnoty peňazí*, alebo „Problém kúpnej sily peňazí a jej

Ešte predtým, ako pristúpime k revízii misesovho prístupu, predstavme si Hayekove tvrdenia o kalkulačnom probléme. Hayek píše svoju prácu jednoznačne v Misesovom odkaze – monetárnej kalkulácii. Vzťahuje sa na neho teda identická kritika ako na Misesa. Hayek však prináša diskusiu o kalkulačnom probléme na mierne odlišnú rovinu, ktorú považujem v kontexte tejto práce za inštruktívnu a validnú. Rovinu nazýva Hayek problém ekonomického poznania (knowledge problem), ktorý spoločenstvo rieši prostredníctvom cenového systému. Hayek vníma samotnú realizáciu ekonomickej kalkulácie až ako výpočtový problém. Tomu, ako tvrdí, predchádza však problém vstupných údajov, ktoré nie sú nikomu (implikuje centrálnemu plánovača) samostatne prístupné. Píše, že problém ekonomického alokovania zdrojov spočíva v tom, ako zabezpečiť najlepšie využitie vzácnych zdrojov pre členov spoločenstva tak, ako členovia spoločenstva tieto zdroje presne vnímajú. Hayek sa zameriava na to, že pre správnu alokáciu zdrojov sú samozrejme nutné informácie. Tvrdí, že v princípe neexistuje nič, čo sa vo svete stane, čo by neovplyvňovalo rozhodnutia ľudí o alokácií vzácnych zdrojov. Zdôrazňuje však, že je to cenový systém, ktorý tým, že kondenzuje tieto roztrúsené partikulárne informácie, zjednodušuje rozhodovanie sa o správnom alokovaní zdrojov. A to bez toho, aby sa každý jednotlivec musel zaoberať príčinami súvisiacimi s tým, čo priamo ovplyvňuje jeho záujem. Hayek píše:

*„It is indeed the great contribution of the pure logic of choice that it has demonstrated conclusively that even such a single mind could solve this kind of problem only by constructing and constantly using rates of equivalence (or “values,” or “marginal rates of substitution”), i.e., by attaching to each kind of scarce resource a numerical index which cannot be derived from any property possessed by that particular thing, but which reflects, or in which is condensed, its significance in view of the whole means-end structure. In any small change he will have to consider only these quantitative indices (or “values”) in which all the relevant information is concentrated; and, by adjusting the quantities one by one, he can appropriately rearrange his dispositions without having to solve the whole puzzle ab initio or without needing at any stage to survey it at once in all its ramifications.“*

Hayek teda chápe cenový systém ako komunikačný *nástroj*, ktorý si spoločnosť spontánne vytvorila. Pasáž píše Hayek v kontexte monetárneho cenového systému. Avšak ako si ukážeme nižšie, monetárny cenový systém je až ďalším krokom v evolúcii ekonomickej kalkulácie. Predmetné Hayekovo tvrdenie bude preto nutné ukotviť najskôr v spoločenstve bez monetárnej jednotky a ukázať tak všeobecnejšiu validnosť daných premís (za opomenutie tohto kroku je nutné Hayeka kritizovať), tvrdiť následne, že monetárny systém je teda až vitálnou komunikačnou nadstavbou riešenia problému ekonomickej kalkulácie. Následne budeme môcť poukázať na to, že inštitucionálne manažovaný cenový systém (napr. dnešný burzový systém, pôsobenie market-makrov, dnešné HFT technológie) sú ďalšou nadstavbou tohto nástroja a dokonca je možné potom špekulovať, či nové technológie prinášajúce možnosti tzv. triple-accounting (kryptograficky zaručeného potvrdenia transakcie v rámci podvojného účtovníctva založené na báze decentralizovaných blockchain technológií, resp. iných technológií riešiacich

---

objektívizácie Mises-Rothbard-ovou vetvou rakúskej ekonomickej školy alebo prečo Bitcoin nebude peniazmi“.  
WWW DOCUMENT <www.viagold.sk>

konsenzus dát v systéme), sú/budú ďalším technologickým evolučným krokom, ktorý zlepšuje cenový systém pri riešení problému ekonomickej kalkulácie. Aj keď túto tému nebudeme explicitne rozoberať. To, že Hayek nazerá na cenový systém, ako na evolučný nástroj je možné vidieť v nasledujúcej pasáži jeho práce:

*„The price system is just one of those formations which man has learned to use (though he is still very far from having learned to make the best use of it) after he had stumbled upon it without understanding it.“*

Pristúpme teda k revízii pôvodnej misesovskej koncepcie ekonomickej kalkulácie a využijeme vitálne časti či už Misesovej alebo Hayekovej argumentácie.

### 3. Revízia teórie ekonomickej kalkulácie

Aj keď sa to z vyššie uvedenej kritiky nezdá, Mises riešenie problému naznačoval, no nikdy ho nerozpracoval. Či už je dôvodom jeho metóda, či niečo iné, necháme na inú diskusiu. Mises však jednoznačne ukazuje, že cena je objektívnou črtou reality, čím je uchopiteľná každým subjektom. Je to zároveň cena, t.j. výmenný pomer dvoch statkov, ktorá odhaľuje prisudzovanie hodnoty dvom statkov inverzne dvoma subjektmi vo výmene. Problém, ktorému Mises čelí je, že priama výmena akonáhle prebehne, skončí, a stáva sa minulosťou. Jej podmienky sa teoreticky môžu opakovať, avšak nie nevyhnutne a skôr môžeme predpokladať ich neustálu zmenu. Ekonomická kalkulácia v kontexte barteru alebo minulých peňažných cien tak musí viesť nevyhnutne k logickým problémom. Ekonomickú kalkuláciu je nutné vysvetliť smerom do budúcnosti bez toho, aby bola pre nás minulosť akokoľvek významná.

Skúsme teda na úvod nášho skúmania vziať validnú časť Misesovej argumentácie, pričom zrealizujeme pri výklade miernu úpravu, čím si stanovíme základné tézy, od ktorých môžeme skúmanie viesť ďalej. Problém je možné riešiť malou zmenou náhľadu na problém a opustením výmeny v partikulárnom čase  $t$ , ktorá skončí a je minulosťou. Musíme sa zamerať sa na dlhovú výmenu, t.j. výmenu, kedy v čase  $t$  poskytuje veriteľ dlžníkovi statok  $X$  a v čase  $t+1$  dlžník eliminuje svoj záväzok voči veriteľovi v podobe statku  $Y$ . Predmetom úvahy dvoch subjektov tu nie je porovnávanie minulosti na rozdiel od výmeny v partikulárnom čase  $t$ . Vo výmene v partikulárnom čase  $t$  totižto vymieňame niečo, čo sme už vyrobili. Posudzujeme tým niečo, čo sa už stalo. Na tento druh kalkulácie potrebujeme nevyhnutne porovnať cenu v čase  $t$  a inú cenu v čase  $t - 1$ . Ako sme si však ukázali minulosť spôsobuje problémy; musíme totižto porovnávať dve situácie, ktoré majú rôzny hodnotový kontext. Minulosť je absolútne heterogénna. Bez peňazí v nej porovnáваме hrušky s jablkami. Avšak našim cieľom je vysvetliť dané porovnanie bez peňazí.

Dlhová výmena naopak trvá smerom do budúcnosti. Je plánom. Jedná sa o budúcu elimináciu dlhu nejakými jednotkami statku  $Y$  za to, že dlžník skôr v čase získal  $X$ . Budem tvrdiť, že z hľadiska tejto výmeny, je ekonomická kalkulácia účtovným štandardom veriteľa v podobe statku  $Y$ , na ktorom sa dohodol s dlžníkom. Jedná sa zároveň o spoločný štandard veriteľa a dlžníka vzhľadom na to, že aj dlhovú výmenu implikuje vzájomnú dohodu subjektov; aj keď je pravda, že štandard je navrhovaný skôr veriteľom v podobe pomeru  $Y/X$ , ktorý je naplnený neskôr v čase, pretože výmenný pomer  $X/Y$  je už zrealizovaný v čase  $t$  a ostáva minulosťou.

Účtovný štandard je však dohoda v podobe eliminácie záväzku v Y. Na jej základe vedú účastníci výmeny kalkulovať svoje zisky, ktoré sú z hľadiska veriteľa v podobe Y a z hľadiska dlžníka v podobe toho, čo mu ostáva, ak naplní svoj záväzok voči veriteľovi, t.j. zostatok nejakých statkov, ktoré sú výsledkom jeho ekonomickej aktivity v čase  $t \rightarrow t+1$ , mínus Y, ktorým eliminoval svoj dlh.

Zmena zamerania z priamej výmeny na dlhovú výmenu prináša niekoľko kvalitatívnych zmien. Po prvé dlhová výmena trvá v čase. V danom časovom kontinuu trvá i vzniknutý účtovný štandard, ktorý je tým pádom prenositeľný i na ostatných členov ekonomického spoločenstva. Po druhé ekonomická kalkulácia sa zameriava na budúcnosť, čo je plne v kontexte tvrdení o tom, že konanie človeka je vždy zamerané na budúcnosť; t.j. kalkuláciu neodvodzujeme z minulých cien, jedná sa o ex ante dohodu. Ostatné ceny statkov v priebehu trvania záväzku odvodzujeme od aktivity dlžníka, ktorý sa snaží eliminovať dlh v podobe Y. To značí, že v priebehu trvania záväzku vymieňa výsledky svojej ekonomickej činnosti voči nejakej časti Y tak, aby na konci dohody, splatil celý záväzok v Y. Priebežná výmena v Y je motivovaná práve snahou eliminovať záväzok v  $t+1$ . Takto vzniknuté ostatné ceny počas trvania záväzku vyjadrované v Y (Y dopytuje dlžník, aby splatil záväzok) majú svoje zameranie rovnako smerované na budúcnosť. Je zároveň irelevantné, či má Y podobu peňazí alebo akéhokoľvek iného statku; je to dohoda o dlhovej výmene, ktorá medzi veriteľom a dlžníkom implikuje objektívny štandard kalkulácie vyjadrenej v Y, ktoré je poskytnuté neskôr v čase za X, ktoré je poskytnuté skôr v čase. Je zároveň absolútne irelevantné, či sa táto výmena týka jednoduchého alebo komplikovaného výrobného procesu. Čo je zároveň zásadné, je to, že tento princíp štandardu ekonomickej kalkulácie je uplatniteľný do evolučného vývoja ekonomických vzťahov, t.j. je možný popis jeho postupného vzniku od dlhovej výmeny dvoch subjektov, ktoré vytvárajú akoby binárny ekonomický kalkulačný štandard (štandard dvoch subjektov) na akýkoľvek produkčný proces, až po akokoľvek početnú komunitu subjektov, ktoré časom vytvárajú vzájomný ekonomicko-kalkulačný štandard (n-nárny štandard) ktorý, ako si však ukážeme, už logicky kolabuje do vyjadrovania ekonomickej kalkulácie len v určitom počte statkov, ktoré komunita na kalkuláciu používa v podobe niekoľkých druhov peňazí.

Kontext tejto argumentácie je zároveň napojiteľný na Hayekov argument o cenovom systéme ako nástroji ekonomickej kalkulácie. Statok Y ako účtovný štandard z binárneho vzťahu dvoch subjektov je prenositeľný na ďalšie subjekty. Samozrejme len v prípade, že i ostatné subjekty s daným štandardom súhlasia, t.j. je pre nich výhodné štandard používať, resp. je súčasťou pravidiel komunity, pričom sa mohol generovať v primitívnom konkurenčnom prostredí viacerých statkov. V jednotkách Y je následne určovaný i „cenový“ systém v danej komunite, ktorý slúži ako základ na odhad akceptovateľnosti a reálnosti naplnenia konzekventných dlhových výmen už ďalších subjektov, t.j. zjednodušene subjekty začínajú riešiť postupne otázku či prijať alebo neprijať podmienky dlhovej výmeny, ktorá je v danom štandarde navrhovaná. Tá následne vplýva na ďalší rozvoj produkčných štruktúr a ich časové a priestorové rozširovanie i mimo hraníc komunity, kde sa procesy opakujú. V komunitách sa zároveň začínajú vyvíjať a špecializovať ekonomické činnosti, ktoré ďalej vyvíjajú metódy určovania kúpnej sily Y (vznik peňazí  $\rightarrow$  bankový systém) a na strane druhej sa zdokonaľuje samotný cenový systém (trhovišťa  $\rightarrow$  prvotné burzy  $\rightarrow$  globálny finančný systém).



V nasledujúcich podkapitolách si detailne popíšeme tento stručný náčrt riešenia a uvediem hlbšiu argumentáciu a jeho vysvetlenie. Musíme si totižto ukázať, ako je táto teória napojiteľná na teóriu subjektívnej hodnoty a následne si musíme ukázať, ako zo subjektívneho hodnotenia vznikajú ceny a aká je ich úloha a ako kalkulujeme a nakoniec sa zameriame na procesy, ktoré stoja za nadobúdaním kúpnej sily peňažnej kalkulačnej jednotky a ako je teória napojiteľná na inú teóriu vzniku peňazí.

### 3.1 Teória subjektívnej hodnoty

Ekonomickú kalkuláciu je nevyhnutné ukotviť v kontexte teórie hodnoty a spojitého problému tzv. problému imputácie hodnoty. Postup, ktorý zvolíme, bude nadväzovať na nedávne veľmi inšpiratívne práce Slováka Šimona Biľa. Ako ukazuje Biľo<sup>9</sup>, teória hodnoty a problému prisudzovania hodnoty tzv. statkom vyššieho rádu (v kontexte teórie imputácie hodnoty) bola uzavretou témou v princípe od roku 1930. Misesovský tzv. ordinalistický prístup k problému hodnotenia „porazil“ kardinalistické pokusy o vysvetlenie hodnotenia statkov vyššieho rádu, ktoré sú prítomné u Böhm-Bawerka a Wiesera<sup>10</sup>. Kým sa Böhm a Wieser snažia riešiť problém imputácie hodnoty statkov vyššieho rádu prostredníctvom kardinalistického prístupu, je to Čuhel-Misesove riešenie predmetného problému, že v kontexte hodnotenia neexistuje nič viac, ako len preferovanie *a* voči *b*; t.j. žiadne rátanie hodnoty, len porovnávanie toho, čo je lepšie a čo je horšie. Avšak Misesove riešenie stále obsahuje rovnanie sa (*equation*), že hodnota produktu sa rovná hodnote celkového komplexu faktorov produkcie, ktoré sú na jeho zhotovenie potrebné. Biľo upozorňuje, že je to prof. Hülsmann, ktorý identifikoval tento bod Misesovho „dedičstva“, zdedeného od ostatných autorov rakúskej školy, ktorá podľa Hülsmanna nemá byť v súlade s Misesovými tvrdeniami o tom, že hodnotenie môže byť založené len na ordinárnom princípe; t.j. hodnotenie je založené len na princípe „viac/menej“, žiadne „rovná sa“. Prof. Hülsmann v nadväznosti na tento poznatok stanovuje v kontexte teórie úroku, že úrok pochádza z hodnotového spreadu medzi potrebami (*ends*) a prostriedkami/statkami (*means*), ktoré majú byť vždy z definície nižšie na hodnotovej škále, ako im prislúchajúce potreby<sup>11</sup>.

Šimon Biľo však predvádza brilantnú kritiku prof. Hülsmanna, ktorá končí elimináciou toho, že by mohol existovať hodnotový spread medzi potrebami a prostriedkami na ich uspokojovanie. Nie je vôbec náhoda, že Biľo popri tom predstavuje vlastné riešenie problému hodnotenia a problému imputácie hodnoty. Veľmi inšpiratívne. Riešenie si najprv predstavíme, a následne ho podrobím kritickým poznámkam. Na ich základe sa budem následne snažiť eliminovať identifikované chyby tak, aby bola jeho teória hodnotenia udržateľná voči mojej

---

<sup>9</sup> Biľo, Š. 2004. Imputation and Value in the works of Menger, Bohm-Bawek and Wieser. WWW DOCUMENT <<https://nb.vse.cz/kfil/elogos/miscellany/bilo105.pdf>>

<sup>10</sup> Biľo, Š. 2004. The Theory of Imputation: A context of value spreads between means and ends. WWW DOCUMENT <[http://www2.gcc.edu/dept/econ/ASSC/Papers2004/Imputation\\_Bilo.pdf](http://www2.gcc.edu/dept/econ/ASSC/Papers2004/Imputation_Bilo.pdf)>

<sup>11</sup> Kritiku prístupu prof. Hülsmanna realizuje Šimon Biľo. Nezáväzne na práci Šimona Biľa som realizoval kritiku Hülsmanna i ja a to v práci „*Teória úrokovej miery. Revízia rakúskeho prístupu*“ dostupné na WWW DOCUMENT <<https://viagold.sk/teoria-urokovej-miery-revizia-rakúskeho-pristupu/>>, kde som identifikoval iné problémy ako Biľo. V práci však navrhujem iné potenciálne miesto pre hľadanie pôvodu tzv. *originary interest*. Práca je zároveň vsúlade s tu predstaveným riešením ekonomickej kalkulácie.

kritike. Tým predstavím jej novú verziu, ktorá posluží pre vysvetlenie toho, ako naši predchodcovia kalkulovali aj bez peňazí.

Biľo je praxeológ a preto začína svoj popis tým, čo je konanie, ktoré považuje za cieľavedomé a vyžadujúce voľbu, ktorá vedie k dosiahnutiu želaných cieľov. Poukazuje na to, že podmienkou konania je, že človek musí cítiť nepokoj (*uneasiness*), predstavu viac uspokojujúceho stavu a očakávanie toho, že konanie kauzálnne spôsobí odstránenie alebo umiernenie cíteného nepokoja. Ako vysvetľuje, konanie je nevyhnutne zamerané len na budúcnosť, cieľ konania je vždy tzv. *action-result* kategóriou, ktorá je posudzovaná v kontexte kontrafaktuality výsledku konania, t.j. potenciálneho alternatívneho stavu toho, čo by sa stalo za iných okolností, ak by človek nevyvíjal aktivitu na odstránenie cíteného nepokoja (*uneasiness*). Nie je to teda súčasný stav vnímaného nepokoja, ktorý je pre človeka dôležitý, ale sú to potenciálne stavy, ktoré sú pre nás „neprijateľné“, ak by sme nekonali.

Biľo nasleduje Misesa, že je to konajúci človek, ktorý transformuje veci z reality na ekonomické statky („*acting man makes them – things – means*“). Biľo ďalej parafrázuje Misesa, že k tomu zároveň platí, že prostriedky musia byť vždy vzácne, inak by nemalo zmysel konať a prostriedky by boli len všeobecnými podmienkami ľudského blaha. Je to rozhodnutie (voľba) medzi rôznymi možnosťami, ktorá reprezentuje hodnotu, pričom sú dané alternatívy na tomto základe ordinárne škálované na preferenčnej škále. Biľo si v kontexte doterajšieho vývoja teórie hodnoty zároveň všimá, že ordinárne hodnotenie môže prebiehať len na úrovni potrieb (*Ends*) a nie na úrovni prostriedkov. Explicitne tu naráža proti tvrdeniu prof. Hülsmanna, ktorý tvrdí, že hodnota je trilaterálny vzťah medzi subjektom a minimálne dvoma statkami. Nie je. Používanie prostriedkov, resp. rozhodnutie o ich získavaní, je od potrieb a ich hodnotenia odvodená. Trilaterálny vzťah musí existovať jedine na úrovni potrieb, t.j. hodnotenie je trilaterálny vzťah medzi potrebou, kontrafaktuálnou potrebou a človekom. Hodnota môže byť odvodená jedine z posudzovania potrieb. Nie statkov.

Z týchto východísk, potom prichádza kľúčový bod jeho práce – identifikuje dva druhy hodnoty, resp. hodnotenia. Odvoláva sa pritom na Misesa, ktorý špecifikuje, že myseľ človeka si predstavuje predtým, ako človek niečo vykoná v realite dva stavy vecí a rozhoduje sa medzi nimi v zmysle toho, ktorý z nich mu vyhovuje lepšie. Biľo na základe tohto identifikuje existenciu tzv. *ex ante value*. O nej tvrdí, že je nevyhnutným predpokladom akéhokoľvek konania (*pre-action nexus*), čo znamená, že hodnota existuje aj „mimo“ konania (mimo dáva do úvodzoviek sám Biľo). Z toho Biľovi nevyhnutne vyplýva, že musia existovať dva druhy hodnotenia – *ex ante* a *in action*. Na tomto mieste veľmi šikovne prepája tento poznatok s Rothbardovým vnímaním hodnotenia, pričom podľa Biľových slov Rothbard mierne vybočuje od svojich predchodcov vzhľadom na to, že základom Rothbardoveho vysvetlenia hodnoty je *transformácia ordinárneho vzťahu* medzi potrebami a prostriedkami. To značí, že na základe ordinárneho hodnotenia potrieb je transformáciou hodnotené ordinárne hodnotenie prostriedkov, čím Rothbard rieši aj problém imputácie hodnoty, t.j. že hodnotenie spotrebných a produkčných statkov nie je vzájomne prepájané, ale je odvodené od cieľov, ktoré majú naplniť. Biľo šikovne využíva Rothbardove uvažovanie a aplikuje ho na svoje závery – na existenciu *ex-ante* hodnotenia a hodnotenia *in action*. Zavádza tzv. praxeologický bod. Sám tvrdí, že ide o pomôcku pri predstavení si problému. Praxeologickým bodom rozdeľuje *ex-ante* hodnotenie a hodnotenie *in-action*. Hodnotenie je teda *ex-ante* prisudzované cieľom a ich

súvisiacimi ultimátnym cieľom (*ends* a *ultimate ends*); Biľo medzi nimi nerozlišuje a následne je transformované do hodnotenia prostriedkov (*means*) prostredníctvom hodnotenia *in-action*, ktoré však nie je ani tak samotným hodnotením *per se*, ale *konkrétnym výberom stavu veci*, stavu prostriedkov – statkov, ktoré uspokojujú myslené ciele. Je zjavné, že výber prostriedkov je teda plne ovplyvnený myslením (*ex-ante value*) toho, čo má byť nimi uspokojené. Nejde zjavne o žiaden stav statkov ako taký, ide o uspokojenie našich potrieb statkami. Jedná sa o veľmi podstatný bod, pričom inšpiráciu preň získal pravdepodobne od prof. Hülsmana, ktorý tvrdí, že ak by človek mohol uspokojiť svoje potreby bez toho, aby musel vyberať prostriedky ich uspokojenia, urobí tak. Biľo týmto skutočne sviežim uvažovaním rieši zároveň i problém imputácie hodnoty a to tak, že hodnotením (kvázi) potrieb smerujeme vždy k uspokojeniu ultimátnych potrieb a tieto hodnotové (ordinárne preferované) vzťahy medzi potrebami prenášame do reality a vyberáme si tomu zo subjektívneho hľadiska najlepšie zodpovedajúce stavy prostriedkov ich uspokojenia. Rovnako formuluje<sup>12</sup> nasledujúce pravidlá imputácie hodnoty:

*„1. Every action is only action-result oriented – only action-result categories could be valued.*

*2. Only ultimate ends (= uneasiness = action-result desires) are really valued (“ex ante”), their quasi-ends are valued only derivatively. No choice could be thought of between these two (ends and their quasi ends) and also between consequent quasi-ends of the same end – choice represents taking and giving up, whereas these have to be either chosen or given up together from the nature of the choice.*

*3. Means in the role of conditions of relevant praxeological point are not valued at all, only ultimate ends and quasi-ends – action-result means, are valued, “ex ante” and “in action”, second one only “in action”. Means that in particular “praxeological point” represent our abilities just are. They are “given”, or they are the result of previous quasi-ends.“*

Máme teda pred sebou novú a ním formulovanú teóriu hodnoty a imputácie. Z nej zároveň vyplýva, že hľadanie úroku v spreade medzi *ends* a *means* nie je možné, čím logicky dokazuje neplatnosť teórie úroku prof. Hülsmana. Biľo veľmi elegantným spôsobom prepája existujúce poznanie v oblasti teórie hodnoty, pričom prepája staršie poznatky, ktoré vylepšuje novými postrehmi<sup>13</sup>.

### *Kritika Biľovej teórie*

Biľov prístup budem síce kritizovať, avšak rovnako navrhнем riešenie, ktoré identifikované problémy odstráni. Problémy v jeho teórii vidím na nasledujúcich miestach. Prvým je praxeologický bod, druhým súvisiacim problémom je z toho vyplývajúca hierarchizácia potrieb. A tretou výhradou je, že Biľo nerieši a nepopisuje teóriu v časovom kontinuu.

---

<sup>12</sup> Ibid. str. 20

<sup>13</sup> Je škoda, že nepostupuje ďalej a nepredstavuje aj svoj pohľad na problematiku prechodu z hodnotenia na oceňovanie, resp. vzťah *value* a *appraisalment*. Rovnako je škoda, že sa vyhol, aplikácii svojej teórie v čase.

Praxeologický bod má Biľo používať ako pomôcku pre vysvetlenie. Problém je, že sa jedná o kľúčový bod jeho práce. Práve na jeho základe je vôbec možné rozlišovať medzi *ex-ante* a *in-action* hodnotením. Dané rozdelenie však spôsobuje problém. Biľo na tomto základe totižto tvrdí, že hodnotenie existuje aj mimo konanie. Pred ním. Nejedná sa pritom z mojej strany o nejakú domnienku. Biľo je až príliš explicitný. Je to však zjavná objektivizácia hodnotenia. Hodnotenie musí ale byť z definície subjektívne. Nemá ako existovať mimo konania; pred ním. Konanie sa ním inými slovami nezačína, resp. aj premýšľanie o hierarchizácii potrieb je konaním. Biľo by mohol ešte tvrdiť, že existujú akoby dva druhy konania. Jedno v pozícii premýšľania a druhé v kontexte vykonávania konania. Čo je však logický nezmysel. Konanie je len jedno. Problémom však je, že Biľo má zároveň pravdu. Konanie skutočne potrebuje stav, od ktorého sa potrebuje akoby odpichnúť. Praxeologický predpoklad je nutný. Jedná sa o prvú oblasť problémov, ktoré musíme vyriešiť.

Druhý problém je riešenie problému imputácie hodnoty. Biľo nasleduje Rothbardovu prácu a vysvetľuje, že na problém imputácie hodnotenia sa je možné pozerat' jedine z hľadiska *ends* a ich hierarchizácie. Tvrdí, že človek realizuje hodnotenie na základe výberu tzv. *ultimate ends* a *ends* (*ends* sú odvodené od *ultimate ends*). Avšak v poznámke pod čiarou hovorí<sup>14</sup>, že medzi *ultimate ends* a *ends* nerozlišuje, avšak následne tvrdí, že *kvázi-ends* sa stávajú pri hodnotení prostriedkami naplnenia *ultimate-ends*. Z uvedeného teda plynie jasná hierarchizácia *ends* a potreba rozlišovania medzi nimi. Zdá sa, že Biľo tu vytvára podobnú hierarchizáciu, o akú sa Böhm snažil pri riešení imputácie hodnoty na strane *means*. Biľo sám pritom používa argument Misesa, že usporiadanie produkčných statkov a spotrebných statkov nie je vôbec dôležité. Argument o *ex-ante* a *in-action* hodnotení však hierarchizáciou potrieb implikuje. Nerobí však potom Biľo identickú chybu, za ktorú Mises kritizuje Böhma?

Zároveň si pozorný čitateľ možno všimol, že Biľo sa elegantne vyhýba stanovenému problému prof. Hülsmannom, ktorý upozorňuje na to, že Mises zanechal v teórii imputácii problém rovnosti hodnoty. Biľo nasledujúc Rothbarda hovorí o transponovaní, resp. odvodení hodnotenia *in-action* z hodnotenia *ex-ante*. Derivovanie, resp. odvodenie, resp. transfer z *ex-nate* na *in-action* však implikuje buď identické hodnotenie, čiže rovnosť. Sám Biľo tvrdí, že pri *hodnotení in-action* nejde vlastne o hodnotenie *per se*. Nie je úplne jasné, ako to myslí. Z kontextu sa prikláňam k tomu, že pri *in-action* podľa neho nemôžeme hodnotiť vôbec. Tam sa jedná len o výber stavu veci (statkov). To značí, že pri otázke, či existuje nejaký druh hodnotenia statkov, by mal odpovedať, že neexistuje žiadny, hodnotíme len potreby a z toho i vyplýva, že nie je možné uvažovať o žiadnom rovnaní sa hodnotenia a ani o žiadnom zaradení prostriedkov na hodnotiacu škálu za potreby. Misesov problém teda Biľo svojim prístupom odstraňuje *per se*. V jeho systéme neexistuje.

Posledným problémom, ktorý môžeme v rámci jeho teórie implikovať, je problém časového kontinua. Nerieši vyššie realizovaný popis v čase<sup>15</sup>. Zároveň však neváha tvrdiť, že akýkoľvek

---

<sup>14</sup> Ibid. str.11 (poznámka č.5)

<sup>15</sup> Ibid. str. 16. „The static auxiliary tool of “praxeological point” will help us to understand the relation and interdependence of concrete decision-making aspects in the dynamics of human action. It also enables us to deal with the problem of value by itself and **not distort our analysis by the phenomenon of time that is not under the present scope of investigation**. This holds true especially for the actions the end of which is fulfilled in the same “physical time” as they are performed, for example exchange. In the “praxeological point”-analysis, we are

statok M1, ktorý subjekt používal na uspokojovanie potrieb v čase „t“, je neskôr v čase úplne iným statkom a nemá z praxeologického hľadiska žiadnu spojitosť s M1 (odhliadnuc od fyzikálnych podobností s M1). Ak by to však platilo, tak nemôže byť z definície platný zákon klesajúceho úžitku, pri ktorom tvrdíme, že v čase neskoršia jednotka statku M uspokojuje naše potreby menej. Nemôžeme ani nikdy hovoriť o nejakom dopyte po statku M (nič také ako dopyt by neexistovalo, všetko by boli v časovom kontinuu praxeologicky odlišné statky) a nevieme ani vysvetliť, ako môže človek preferovať potrebu, ktorú má M1 uspokojiť dnes viac, ako zajtra. Alebo by sme museli tvrdiť, že tým, že subjekt dopytuje M1, nemení svoje hodnotenie potreby, ktoré má M1 uspokojiť, čo je v čase veľmi problematické a to preto lebo by sme museli predpokladať buď nemennosť potrieb v čase alebo to, že poznáme budúcnosť<sup>16</sup>. Je škoda, že sa problému uplatnenia svojej teórie v časovom kontinuu Bil'ov nevenoval. Na tomto poli zanechal pre nás len odhady.

### Náprava

Cieľom tejto sekcie nie je poprieť Bil'ove tvrdenia. Skôr pôjde o to, popísať problematiku tak, aby sme odstránili vyššie stanovené výhrady. Bil'ova teória nie je teda bezproblémová; avšak ktorá je, že áno. Kľúčovým problémom je však podľa môjho názoru vyššie identifikovaný problém – hodnotenie ex-ante a hodnotenie in-action. A ten musíme odstrániť. Jeho odstránením sa vyhneme praxeologickému bodu a ako uvidíme i tvrdeniam o hierarchizácii *ultimate ends* a k nim prislúchajúcich *ends*. Rovnako musí byť predstavené riešenie aplikovateľné v časovom kontinuu, aby bol zachovaný zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti a zároveň musíme odpovedať, aký je vzťah medzi potrebami a prostriedkami na ich naplnenie v zmysle Hülsmannovej kritiky rovnosti a Bil'ovemu vyhnutiu sa problému. A aby toho nebolo málo, všeobecným problémom doterajších prístupov, čiže nielen Bil'a, je podľa môjho názoru i argumentácia okolo vnímania vzácnosti v kontexte vzťahu *ends – means* a konania, ktorá by mala byť rovnako napravená<sup>17</sup>.

Nápravu musíme samozrejme nasmerovať k hlavnému problému. Odkiaľ pochádza ekonomická hodnota. K problému ohodnocovania statkov Menger píše<sup>18</sup>:

„The value of goods [i.e. means] arises from their relationship to our needs [i.e. ends], and is not inherent in the goods themselves. With changes in this relationship, value arises and disappears.“

---

*easily able to see “pre action” and “action result” categories and not to confuse ourselves with considerations of unchanged physical world“*

<sup>16</sup> Detailnejší popis tohto problému je možné vidieť v Potužák, P. 2016. *CAPITAL AND THE MONETARY BUSINESS CYCLE THEORY*. pp. 100-110. WWW DOCUMENT <[https://vskp.vse.cz/49157\\_capital\\_and\\_the\\_monetary\\_business\\_cycle\\_theory\\_essays\\_on\\_the\\_austrian\\_theory\\_of\\_capital\\_interest\\_and\\_business\\_cycle](https://vskp.vse.cz/49157_capital_and_the_monetary_business_cycle_theory_essays_on_the_austrian_theory_of_capital_interest_and_business_cycle)> mnou predstavené riešenie daného problému je možné nájsť v Pošvanc, M. *Teória úrokovej miery. Revízia rakúskeho prístupu. Príloha č.1.: Postrehy, spojitosti a polemika s pracou Pavla Potužáka*. WWW DOCUMENT <<http://viagold.sk/teoria-urokovej-miery-revizia-rakuskeho-pristupu-priloha-c-1-postrehy-spojivosti-a-polemika-s-pracou-pavla-potuzaka/>>

<sup>17</sup> Mises neváha napr. tvrdiť, že vzácnosť reality je predpokladom konania a zároveň tvrdiť, že je to konanie, ktoré realitu ekonomizuje, t.j. že ju ako ekonomicky vzácnu na základe konania vnímame.

<sup>18</sup> Menger, K. *Principles of Economics*. p.120. WWW DOCUMENT < [https://mises-media.s3.amazonaws.com/Principles%20of%20Economics\\_5.pdf?file=1&type=document](https://mises-media.s3.amazonaws.com/Principles%20of%20Economics_5.pdf?file=1&type=document)

Menger popisuje kauzálny vzťah. Statky samé o sebe hodnotu pre neho nemajú. Hodnota je im prisudzovaná v kontexte našich potrieb. Vzťah end-mean zároveň vytvára akoby dve strany rovnice. Na jednej strane máme ends. Na druhej strane máme means. Toto oddelenie spôsobilo napr. to, že časť rakúskych vedcov riešila problém hodnoty na strane statkov a hľadala, ako je statkom hodnota imputovaná. Vzhľadom na to, že sa „pohybovali“ na strane statkov, sa nemusíme veľmi čudovať, že hľadajú riešenie v kardinálnom vyjadrovaní hodnoty<sup>19</sup>. Čuhel-Misesove ordinalistické riešenie eliminuje problémy kardinálneho rátania hodnoty a smeruje nás omnoho viac k hodnoteniu ends na základe bazálneho porovnania toho, že *a* je vždy len vhodnejšie/preferovanejšie ako *b*. Mises pritom zachováva stále rovnakosť pri hodnotení ends a odvodených hodnotení means. Problém imputácie vynecháva a vzájomnú súvislosť produkčných a spotrebných statkov odvodzuje len od porovnávania toho, či sa nimi uspokojujú definované potreby. Hülsmann si však všima to, že Mises v teórii zachováva rovnosť, čo ho vyrušuje, pretože to implikuje matematické porovnávanie hodnoty medzi ends a means. Hľadá dokonca v spreade medzi ends a means úrokovú mieru. Rothbard (s Biľom) sa zameriavajú explicitne na hodnotenie ends. Je to však Biľo, ktorý je konzistentný a prichádza s riešením hodnotenia len na úrovni ends; means sú pre neho len vybratým stavom veci, ktorý je od hodnotenia ends odvodený. Dostáva sa však do bludného kruhu, kedy musí tvrdiť, že subjektívne hodnotenie v konaní je odvodené od hodnotenia pred konaním, čo implikuje buď objektívnu existenciu hodnotenie pred konaním, alebo existenciu rôznych druhov konania. Čo teda vidíme? Vidíme intelektuálnu diskusiu, ktorá sa zameriava na problém hodnoty, ktorý bol Mengerom identifikovaný v kontexte odhalenia kauzálneho vzťahu ends-means. Zo začiatku bola diskusia sústredená na stranu means a neskôr sa preniesla na stranu ends. Oba prístupy však vedú k problematickým záverom. Ostáva nám teda v princípe jediné. Zamerat' sa na vzťah (relationship) a to per se<sup>20</sup>.

A mám za to, že sa jedná o jedinú schodnú riešenie. Zoberme si napr. Hülsmannovu poznámku, ktorú si všima i Biľo, že človek, ak by mohol preferovať uspokojenie potrieb bez toho, aby použil pritom prostriedky, tak by to urobil. Hülsmann píše<sup>21</sup>:

*„The end is what really counts for the acting person, whereas the means is merely the thing or the action that is in between his present state of affairs and the state of affairs in which his end is realized .... if an acting person could choose between either having his end realized or having the means to attain it, he would choose the end.“*

<sup>19</sup> Pozri napr. v Biľo, Š. 2004. Imputation and Value in the works of Menger, Bohm-Bawek and Wieser. Str. 9. „Böhm-Bawerk's muddle is the question of what he is really counting – utility, prices, or both is easily seen in the end of this exposition, where he simply skips from the “utility economy” to examples with monetary prices (ibid., p. 167).“ WWW DOCUMENT <<https://nb.vse.cz/kfil/elogos/miscellany/bilo105.pdf>>

<sup>20</sup> Je nutné upozorniť, že sa nejedná o niečo nové. Predmetný vzťah sa vyskytuje vo všetkých prácach autorov. Zároveň sa nejedná o pragmatické riešenie typu „keď to nie je možné ani tým smerom a ani druhým, skúsme to stredom“. Predmetné riešenie je podľa môjho názoru veľmi dobre prepojitelné napr. s Hayekovým Sensory order, resp. s prácami aj ďalších autorov, ktoré sú zamerané na to, že naše myslenie má kategorizačný, t.j. vzťahový, charakter. Tézu o vzťahu ends-mean vieme teda napojiť na kauzálny svet, t.j. na to, ako funguje naša myseľ.

<sup>21</sup> Hülsmann, J.G. A Theory of Interest. pp.86-87. WWW DOCUMENT <[https://mises-media.s3.amazonaws.com/qjae5\\_4\\_7.pdf?file=1&type=document](https://mises-media.s3.amazonaws.com/qjae5_4_7.pdf?file=1&type=document)>

Podľa neho, ak je *means* vybratý, tak jedine preto, že uspokojuje jemu prislúchajúci *end*<sup>22</sup>. Biľa pravdepodobne viedla táto abstrakcia práve k tomu, že si uvedomil, že sú to *ends*, ktoré hodnotíme, nie *means*. Means vyberáme. Odtiaľ možno rozdelenie konania na *ex-ante* a *in-action*. Čo je však dôležité, *means* vyberáme jedine v kontexte *ends*. Neexistuje tu iný kontext. Ako vieme, to, že nejaká vec v realite existuje, neznamená, že je automaticky *means*. Je to konajúci agent, ktorý z veci urobí *means*.

*„A thing becomes a means when human reason plans to employ it for the attainment of some end and human action really employs it for this purpose. Thinking man sees the serviceableness of things, i.e., their ability to minister to his ends, and acting man makes them means“<sup>23</sup>.*

Hülsmannova abstrakcia v zmysle toho, že ak by sme mohli nevybrať *means* a rovno uspokojiť *ends* nie je správna<sup>24</sup>. Jedná sa totižto o kauzálny vzťah *per se*. Mysieť človeka síce vie zdefinovať nejakú potrebu *per se* a tá je pre človeka tým hlavným. Avšak v momente jej definovania implikuje myseľ otázku *ako definovanú potrebu uspokojiť*. Preto hľadáme *means* a myseľ automaticky vytvára kauzalitu - vzťah. Z hľadiska odmietnutia Hülsmannovej tézy sa tu nejedná zároveň o praktický problém vzácnosti a toho, že sme vzhľadom na naše vnímanie vzácnosti nútení vždy vybrať *means*, t.j. že z povahy okolitej reality nie je možné vybrať len *ends*. Jedná sa tu o povahu kauzality, ktorú vytvára myseľ, t.j. zákonitosť myslenia. Vzácnosť totižto nie je črtou reality a ani nie je predpokladom konania, ako sa mylne nazdávajú viacerí autori rakúskej školy.

Téza, že vzácnosť je nevyhnutná podmienka k akémukoľvek uvažovaniu a argumentácie okolo ľudského konania je nesprávna. Nemôže platiť, že podmienkou konania je vzácnosť reality, pričom vzácne sú vždy len statky, ktoré sa môžu statkami stať *jedine* na základe konania („... *human action really employs it...*“). Predtým sú totižto len vecami, resp. ak nie sú vzácne, tak sú *general conditions of human welfare*<sup>25</sup>. Buď sa veci (realita) stávajú statkami na základe konania, pričom je následne odhalené, že sú vzácne, resp. je pri niektorých odhalené, že nie sú vzácne a tak sú *general conditions of human welfare*. Alebo je vzácnosť reality predpokladom konania. Obe tvrdenia nemôžu platiť spoločne. Realita nie je vzácna *per se*. Je vzácna pre konajúceho človeka. A je vzácna v kontexte jeho potrieb<sup>26</sup>. To značí, že vzácnosť je odvodená

---

<sup>22</sup> Biľo, Š. 2004. The Theory of Imputation: A context of value spreads between means and ends. str.8. WWW DOCUMENT <[http://www2.gcc.edu/dept/econ/ASSC/Papers2004/Imputation\\_Bilo.pdf](http://www2.gcc.edu/dept/econ/ASSC/Papers2004/Imputation_Bilo.pdf)>

<sup>23</sup> Mises, L. Human Action. p. 93 WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/human-action-0/html/pp/663>>

<sup>24</sup> Biľo ukazuje jej nesprávnosť z iného uhľá pohľadu.

<sup>25</sup> „*Means are always scarce compared with desired services, otherwise there would be no need for action in connection with them and they would be only “general conditions of human welfare”*. Pozri v Biľo, Š. 2004. The Theory of Imputation: A context of value spreads between means and ends. str.10. WWW DOCUMENT <[http://www2.gcc.edu/dept/econ/ASSC/Papers2004/Imputation\\_Bilo.pdf](http://www2.gcc.edu/dept/econ/ASSC/Papers2004/Imputation_Bilo.pdf)>

<sup>26</sup> Ak aj v rámci myšlienkového experimentu o rajskej záhrade predpokladáme trvalo žijúce telo (neumriem tam) a zároveň predpokladáme, že je tam spoločenstvo napr. 100 ľudí a zároveň predpokladáme, že si tam jeden subjekt uvedomuje maximu možností možných vedomí, čiže každý by si uvedomoval ostatných 99 subjektov, tak aj v takejto situácii môže existovať vzácnosť v podobe myšlienkovvej hry na vzácnosť. Z toho plynie, že vzácnosť je výsledok myslenia, nie okolitej reality. Realita totižto je. Vzácnu ju robí naše myslenie v kontexte našich potrieb – napr. pre potrebu myšlienkovvej hry. To isté platí i na Hülsmannovu abstrakciu toho, že ak by sme mali možnosť uspokojovať *ends* bez nutnosti výberu *means*, tak ako je tu popísané, tak stále môže daná kauzalita existovať v kontexte hry mysliacich bytostí, t.j. že by dané bytosti napr. všeobecný stav uspokojenia potrieb naschvál opustili a hrali sa na to, že ho nemajú a musia voliť *means*.

od toho, že realitu hodnotíme. Vzácnosť musí byť teda odhalená *ex post*, potom, čo človek identifikuje vzťah *end-mean*. Zamerajme sa na Misesovu citáciu: „*Thinking man sees the serviceableness of things, i.e., their ability to minister to his ends, and acting man makes them means*“. Postupnosť vysvetlenia by mala byť takáto. V prípade, že sa jedná o nejaký hojný statok (napr. vyberám 1 jablko a nachádzam sa akurát v sklade miliónov jablák) alebo dokonca neobmedzený statok (vyberám si slnečné žiarenie, vzduch na Zemi), tak sa jedná v kontexte našich potrieb stále o *mean*, ktorý môžeme nazvať akýmsi *thing-mean*<sup>27</sup>. Aj on totižto uspokojuje naše potreby; človek pri ňom identifikuje kauzalitu *end-mean*. Bez nás by bola daná vec len súčasťou reality. Takto je súčasťou *general conditions of human welfare*. Ak sa však jedná o obmedzený statok *v kontexte našich potrieb*, tak jedine následne dokáže myseľ identifikovať jeho relatívnu vzácnosť; a v tomto prípade ho môžeme nazvať *economic-mean*, práve kvôli tomu, že musí byť ekonomicky využívaný. Všimnime si zároveň, že aj v prípade *thing-mean* a aj v prípade *economic-mean* platí zákon hraničnej užitočnosti<sup>28</sup>, ktorý vyplýva zo vzťahu *end-mean per se* a vzťahu medzi viacerými potenciálnymi hodnotenými ends-means. Sú to teda vzájomne neoddeliteľne vnímané kauzálne vzťahy, ktoré myseľ kategorizuje a vytvára medzi nimi preferenčnú škálu v kontexte vnímanej vzácnosti prostriedkov *means*<sup>29</sup>.

Posudzovaním vzťahu *end-mean* ako celku vieme udržať validnú časť Biľovej argumentácie bez toho, aby sme pritom predpokladali hodnotenie *ex-nate* a *in-action*. „Potrebujeme“ totižto, aby sme zrealizovali popis hodnotenia len *in-action*. *A to vzťahom realizujeme*. Zároveň však „potrebujeme“, aby bolo vysvetlenie uplatniteľné v čase a zachovali sme platnosť zákona klesajúcej hraničnej užitočnosti. Budeme teda musieť urobiť ešte jednu nevyhnutnú úpravu, okrem uplatnenia teórie na vzťah *per se*. Musíme pristúpiť na tvrdenie, že človek *nehodnotí* partikulárny vzťah a nejakú explicitnú škálu v zmysle:

1. *end-mean*

2. *end-mean*,

...

<sup>27</sup> Jedná sa o vec reality, pri ktorej si uvedomujeme, že uspokojuje nejakú našu potrebu a zároveň danú vec nemusíme ekonomizovať.

<sup>28</sup> Zákon platí všeobecne. Musí teda platiť napr. aj na vzduch. Aj ten v normálnom stave dopytujeme približne 12 nádychov za minútu a nie viac bez ohľadu na to, že je ho neobmedzené množstvo (telo reguluje uspokojovanie danej potreby samozrejme automaticky) a až zmenami cieľa, napr. chcem bežať sa mení jeho využívanie, resp. ho dokonca ekonomizujeme, ak meníme cieľ napr. na „prežiť pod vodou“. Pri vzduchu zároveň vidíme, že sa nejedná o praktický problém vzácnosti, ale o zmenu cieľov, ktoré následne spôsobujú, zmenu vnímania a potreby vzduchu. Pričom kauzalita „potreba dýchať – vzduch“ existuje predtým, ako je potenciálne vzduch ekonomizovaný ako statok.

<sup>29</sup> Pre vyššiu mieru precíznosti je nutné uviesť, že myseľ kategorizuje dané vzťahy na viacerých poznatkových úrovniach. Ak by sme si zobrali pre ukážku tohto tvrdenia napr. delenie poznania od Karla Engliša, ktorý delí poznanie na empirické (kauzálna rovina), teleologické (ekonomická rovina) a normatívne (právna rovina), nad ktorým funguje formálne-logické poznanie, tak sa na daný vzťah môžeme pozeráť jednak z fyzikálno-chemického kauzálneho hľadiska, t.j. voda uhasí smäd, avšak zároveň myseľ kategorizuje daný vzťah aj z hľadiska teleologického, kedy posudzuje mieru, intenzitu a časový charakter predmetného vzťahu v kontexte našich potrieb, t.j. vodu preferujem napr. pred ohňom, resp. vodu preferujem ihneď, nie zajtra, resp. po pohári vody chcem uspokojiť potrebu spánku a pod. Kauzálny vzťah End-Mean je tu teda posudzovaný z rôznych hľadísk, pričom vzácnosť ako taká je posudzovaná v zmysle Englišovej terminológie v rámci teleologického poznania. Samozrejme Hayekovský monizmus bude vysvetľovať tento princíp inak, prostredníctvom mentálnych máp, avšak v tomto prípade, ide len o rôznu ilustráciu toho ako nazeráme na svet.



N.-tý vzťah end-mean.

Budeme tvrdiť, že na daný vzťah sa musíme pozerať ako na *sumu*, t.j. človek má celkovú  $\Sigma\text{Ends}$   $\rightarrow$   $\Sigma\text{Means}$ , v rámci ktorej podľa potrieb preferuje ďalšie partikulárne sumy. To značí, že preferenčná škála je tvorená takto:

1.  $\Sigma\text{Ends} \rightarrow \Sigma\text{Means}$ ,

2.  $\Sigma\text{Ends} \rightarrow \Sigma\text{Means}$ ,

... avšak to sa nedeje do nejakej konkrétnej N-tej  $\Sigma\text{Ends} \rightarrow \Sigma\text{Means}$ .

Prístup prináša viacero riešení. Nemusíme rozlišovať medzi hodnotením ex-ante a in-action. Vyberáme totižto z totalít vzťahu. Nevyberieme najprv End a potom nekonáme tak, že v realite zrealizujeme nejakú činnosť zameranú na Mean. Jedná sa o vzťah v jeho plnej spojitosti. Pri výbere  $\Sigma\text{Ends}$  vyberáme zároveň súvisiacu  $\Sigma\text{Means}$ . Vzťah  $\Sigma\text{Ends} \rightarrow \Sigma\text{Means}$  nám umožňuje zároveň vysvetľovať hodnotenie a preferencie stavu statkov v časovom kontinuu. Vyhýbame sa totižto tvrdeniu, že preferujeme v čase  $t$  nejaký konkrétny stav statku  $M$  a v čase  $t+1$  preferujeme z praxeologického hľadiska úplne iný druh konkrétneho statku  $M$ , resp. sa vyhýbame tvrdeniu, že ak preferujeme statok  $M$ , tak sa naše preferencie nemenia; identické hodnotenie  $M$  vyžaduje platnosť zákona o klesajúcom hraničnom úžitku. Vysvetlenie hodnotenia v časovom kontinuu tu umožňuje matematický náhľad na kauzálny vzťah Ends-Means. Nemusíme tvrdiť, že  $M$  je neskôr v čase hodnotovo iný vzhľadom na to, že sa vzhľadom na zmenu ekonomického kontextu nevyhnutne mení postavenie End na našej preferenčnej škále, ktorý  $M$  uspokojoval.  $\Sigma\text{Means}$  relativizuje postavenie  $M$  a tým umožňuje vysvetlenie preferenciu celkového stavu statkov človekom v časovom kontinuu, pričom konkrétny  $M$  je súčasťou  $\Sigma\text{Means}$  v relatívnom kontexte s inými statkami. Inými slovami tým, že je partikulárny End a partikulárny Mean súčasťou nejakej vnímanej sumy, tak sa ich hodnotenie síce mení, čo je irelevantné, pretože človek nazerá na daný problém z hľadiska celkového hodnotového vnímania  $\Sigma\text{Ends} \rightarrow \Sigma\text{Means}$ , ktoré uplatňuje v čase. Tým pádom sa zachováva platnosť zákona o klesajúcom hraničnom úžitku, ako aj tvrdení Misesa s Rothbardom, že v časovom kontinuu sa musí hodnotenie statkov nevyhnutne meniť.

V tejto úprave je preferenčná škála stavaná a vnímaná podľa aktuálneho vnímania X-tej  $\Sigma\text{Ends} \rightarrow \Sigma\text{Means}$ . Človek má nejakú celkovo vnímanú  $\Sigma\text{Ends} \rightarrow \Sigma\text{Means}$ , ktorá tvorí akoby nejaký „pool“, z ktorého človek vyberá a škáluje *aktuálne vnímané*  $\Sigma\text{Ends} \rightarrow \Sigma\text{Means}$  v kontexte vnímania seba samého v nejakom subjektívne vnímanom časovom kontinuu. Môžeme si to predstaviť tak, že za určitých podmienok a cítenia toho, čo Mises nazýva *uneasiness*, bude človek napr. preferovať nejakú partikulárny vzťah  $\Sigma\text{Ends} \rightarrow \Sigma\text{Means}$ , ktorý je ovplyvnený ale aj náboženským pozadím daného človeka (ktoré vstupuje do formulácie partikulárnej  $\Sigma\text{Ends}$ ), avšak za iných podmienok, je náboženské vnímanie odsunuté do úzadia a preváži napr. nutnosťou prežitia (ktorej podriadi  $\Sigma\text{Ends}$ ). Nejedná sa tu teda o konkrétnu a jasnú hierarchizovanú škálu v zmysle ultimate ends vs. quasi-ends. Jedná sa o neustále a nanovo tvorenú *aktuálnu škálu* partikulárnych vzťahov  $\Sigma\text{Ends} \rightarrow \Sigma\text{Means}$ . V niektorých prípadoch môže mať v rámci škály  $\Sigma\text{Ends}$  veľmi konkrétnu a niekedy vágnu podobu. Príkladom vágneho môže byť cieľ dožitia sa čo najvyššieho veku. Človek však nevie miesto, čas, okolnosti a svoj konkrétny vek súvisiaci s oddialením smrti. Vie však danému cieľu implicitne prispôbovať

$\Sigma$ Means napr. v podobe optimálneho stravovania, športu. Naopak, môže si však určiť v nejakom subjektívne vnímanom časovom kontinuu veľmi konkrétnu  $\Sigma$ Ends, ktorá môže byť spojené napr. so schudnutím na 80 kg. Inokedy môže skutočne vytvoriť nejakú  $\Sigma$ Ends, ktorú môže spĺňať podmienku ultimátnosti. Napr. v prípade nejakého ohrozenia života, kedy bude naopak úplne *všetko* jeho konanie prispôsobené tomuto cieľu. Preto je asi najlepším popisom škálovania výber a príprava aktuálnej škály vzťahov  $\Sigma$ Ends  $\rightarrow$   $\Sigma$ Means v kontexte nejakého poolu vnímaných vzťahov  $\Sigma$ Ends  $\rightarrow$   $\Sigma$ Means, na základe čoho stanovuje človek svoje aktuálne preferencie v nejakom subjektívne vnímanom časovom kontinuu.

Kým tvrdenie o tom, že myseľ hodnotí len partikulárny vzťah End-Mean a zároveň ďalšie „konkurenčné“ vzťahy End-Mean by implikovalo, že myseľ by musela spracovávať extrémne množstvo rôznych alternatív a súvislostí medzi End-Mean vzhľadom na to, že End môže byť teoreticky uspokojený N-spôsobmi prostredníctvom XY-Means, tak matematické vnímanie  $\Sigma$ Ends  $\rightarrow$   $\Sigma$ Means celý proces výrazne zjednodušuje. Môžeme si to predstaviť tak, že suma toho, čo máme na mysli pod pojmom „nasýtiť sa“, môže byť aktuálne uspokojená rôznymi kombináciami súm statkov od veľmi partikulárnych kombinácií (napr. toto a takto upravené mäso mi uspokojuje potrebu hladu tak a onak), cez rôzne kombinácie (napr. košer jedlo súvisí s kombináciou náboženských potrieb a potrieb uspokojovania hladu, t.j. suma hodnotových vlastností statku košer jedlo, musí zodpovedať predmetnej sume potrieb) až po veľmi všeobecné (keďže som nejakú takúto bobuľu zjedol včera a utíchol mi po nej hlad, tak dnes zjem túto avšak už inak vyzerajúcu tiež). Sumy umožňujú kazualitu veľmi flexibilne meniť a vnímať.

Odstraňujem rovnako problém partikulárnej hierarchizácie ends, ktorú sme videli u Biľa. Z hľadiska človeka sa skôr jedná o rôzne kombinácie súm Ends, ktoré človek vníma a vyberá akoby z nejakého pool-u potrieb. Nie je teda nutné tvrdiť, že nejaký End je len kvázi-End (v Biľovej interpretácii je to Mean), ktorý zodpovedá naplneniu nejakého ultimate End. Súvisiace Ends (napr. v podobe nejakého komplexného podnikateľského plánu) sú rovnako  $\Sigma$ Ends, pričom ich vzájomná súvislosť je (flexibilne) konštruovaná už v predmetnej a posudzovanej  $\Sigma$ Ends ako nejakého plánu.

Prístup umožňuje rovnako sklbiť identifikovaný „problém rovnosti“ medzi hodnotením ends a means u Misesa a Rothbardovým prístupom derivovania, resp. odvodenia hodnoty. Keďže sa jedná aj o matematický vzťah, platí Misesov prístup v kontexte rovnosti a rovnako je uplatniteľný i Rothbardov prístup odvodenia hodnoty. Statky majú odvodenú hodnotu, avšak tá korešponduje, rovná sa, sume nejakých potrieb. Matematickým spôsobom cez vnímané sumy je i prenesená z myšlienkového vnímania predmetných vzťahov, t.j. z úrovne posudzovania  $\Sigma$ Ends na realitu, t.j. na  $\Sigma$ Means<sup>30</sup>. Po takto realizovaných úpravách ostáva jadro Biľovej teórie platné a zároveň sme odstránili naše výčitky voči jeho teórii. Navrhované riešenie umožní ďalej vysvetliť princíp ekonomickej kalkulácie a to najprv na individuálnej úrovni, následne na

---

<sup>30</sup> Prístupu podľa môjho názoru umožňuje i určitú matematizáciu problém vo svojej *podstate*. Čo by rovnako naznačovalo, že mainstream-ová ekonómia a jej nástroje sú do určitej miery vhodnými nástrojmi na popis ľudského konania v kontexte popisu abstrakcie; predmetný výklade však explicitne implikuje nemožnosť poznania individuálnych preferencií v ich celku.

úrovni výmeny (avšak bez peňazí) a nakoniec na úrovni výmeny v peniazoch, pričom jeden princíp bude nadväzovať na ten ďalší.

### **3.2 Ekonomická kalkulácia ako účtovný štandard druhého**

Nutnosť vysvetliť princíp kalkulácie na individuálnej úrovni a následne na úrovni výmeny – najprv nepeňažnej a až následne peňažnej, vychádza z toho, že naši predchodcovia sa museli nejakým spôsobom rozhodovať o tom, čo produkovať a čo preferovať pred niečím iným, pričom je zjavné, že nepoužívali ihneď peniaze a zároveň sa muselo jednať o nejaký druh úspešnej stratégie. Inak by tu nikto z nás nebol.

Ako poukazuje Mises, hodnotenie je možné realizovať len na ordinárnom základe. Neexistuje tu možnosť kardinálneho rátania hodnoty. Kardinálnu kalkuláciu je možné realizovať až vtedy, ak máme možnosť používať objektívne vstupy. Pre Misesa boli vstupmi ceny; a navyše vyjadrené v jednotnom denominátore – peniazoch.

Nami predstavené riešenie vnáša do riešenia problematiky určitú mieru používania matematiky; relativizuje vzájomné postavenie statkov v kontexte vnímanej  $\Sigma\text{Ends}$ . To umožňuje preferovať jeden stav statkov  $\Sigma\text{Means1}$  pred iným stavom statkov  $\Sigma\text{Means2}$ . Už marginálne pridanie alebo odobratie nejakého statku z portfólia statkov mení  $\Sigma\text{Means1}$  na  $\Sigma\text{Means2}$ . Riešenie umožňuje zároveň preferovať rôzne portfóliá v čase. Zachovali sme tak možnosť potenciálnej zmeny  $\Sigma\text{Ends}$  vzhľadom na zmeny ekonomického kontextu a zároveň sme zachovali v platnosti zákon o klesajúcej hraničnej užitočnosti.

Ako sme si ukázali hodnota pramení z posúdenia  $\Sigma\text{Ends}$ , ktoré sú už v kauzálnom a neoddeliteľnom vzťahu k posudzovanej  $\Sigma\text{Means}$ . Subjekt nepreferuje *apriori* viac statkov, ktorými uspokojuje svoje potreby. Subjekt *apriori* preferuje vyššiu mieru uspokojenia svojich potrieb v čase. V prípade, že je vyššia miera uspokojenia potrieb spojená s vyšším počtom statkov, bude preferovať i viac statkov. Avšak ak je vyššia miera uspokojenia spojená s iným ako vyšším počtom statkov, bude preferovať túto alternatívu. Už na tejto úrovni je možné realizovať individuálnu kalkuláciu, ktorá má ordinárny princíp a je vyjadrovaná v sume rôznorodých a meniacich sa statkov v kontexte uspokojovania svojich potrieb v čase. Subjekt sa nachádza vo vyššom uspokojení vtedy, ak  $\Sigma\text{Means}$  (portfólio) uspokojuje jeho  $\Sigma\text{Ends}$  v časovom kontinuu v kontexte ním vnímanej subjektívnej anticipácie predstavy vzťahu  $\Sigma\text{Ends} \rightarrow \Sigma\text{Means}$  a naopak. Vie však posúdiť marginálnu zmenu  $\Sigma\text{Means}$ . To značí, že vie porovnávať rôznorodé stratégie zamerané na získanie nejakej viac alebo menej preferovanej  $\Sigma\text{Means}$  (portfólia). Jeho kalkulačnou „jednotkou“ je celá  $\Sigma\text{Means}$  (portfólio). Jedná sa samozrejme o veľmi subjektívnu kalkulačnú jednotku. Avšak už na tejto úrovni by mal byť zjavný rozdiel medzi Misesovým a tu realizovaným prístupom. Vzťah hodnotenia  $\Sigma\text{Ends} \rightarrow \Sigma\text{Means}$ , nám totižto umožňuje realizovať veľmi základnú kalkuláciu i na úplne individuálnej úrovni. Umožňuje totižto posudzovať úspešnosť alebo neúspešnosť aktivity jednotlivca. Samozrejme veľmi „obyčajne“ a v kontexte vyjadrenia toho, že som/nie som úspešný pri uspokojovaní mojej  $\Sigma\text{Ends}$  avšak prostredníctvom zmien  $\Sigma\text{Means}$  (portfólia statkov), t.j. viem posúdiť, že pridanie 13 jabĺk do portfólia je pre mňa uspokojivejších ako pridanie 2 jabĺk, pričom danú kalkuláciu realizujem v kontexte ostatných statkov v portfóliu ako sú napr. luk, dom, či nejaké kožušiny,

ktoré ma ochráni pred zimou a pod.<sup>31</sup>. To, že je kalkulačnou jednotkou celé portfólio statkov, si najlepšie uvedomíme vtedy, že napr. iný subjekt by mohol preferovať prídanie 2 jabĺk pred 13 jablkami v kontexte ostatných statkov v portfóliu. Záleží totižto od toho, akú  $\Sigma$ Ends portfólio uspokojuje.

Človek zároveň nikdy nežil osamotene. Vždy sa vyvíjal v spoločenstve. Už na tejto úrovni, ak by sme aj predpokladali, že medzi ľuďmi neexistovala žiadna výmena, by mal subjekt minimálne možnosť porovnávať  $\Sigma$ Means (portfólio) druhého voči nemu a implikovať tak, či je sused úspešnejší ako on a naopak. Individuálna kalkulačná jednotka je obohatená o porovnanie rôznych  $\Sigma$ Means, t.j. rôznych portfólií, avšak stále len v kontexte veľmi rôznorodých osobných účtovných štandardov subjektov.  $\Sigma$ Means (portfólio) predstavuje teda plne subjektívnu kalkulačnú jednotku subjektov, avšak už umožňuje určité porovnanie minimálne medzi dvoma subjektmi<sup>32</sup>.

Podme však ďalej a upustíme od nerealistického predpokladu, že ľudia nerealizovali žiadnu výmenu. Naopak, život v spoločenstve výmenu, t.j. možnosť uspokojovať  $\Sigma$ Ends nepriamo implikuje. Vo výmene samozrejme vznikajú ceny statkov. Avšak ako vieme, minulé ceny sú irelevantné. Čo teda kalkulujú dva subjekty vo výmene, keď sa vzniknutá cena stáva minulosťou? Opäť si zopakujme, že subjekty vzájomne nepreferujú vo výmene viac statkov, preferujú vyššiu mieru uspokojenia potrieb, čo realizujú nepriamo. Menené statky teda menia v kontexte uspokojenia vnímanej  $\Sigma$ Ends a vnímajú ich v kontexte používaných a v kontexte už vlastnených  $\Sigma$ Means (portfólia). Musíme si uvedomiť, že výmena je založená na nepriamom uspokojení potrieb. To značí, že sa musím niečoho vzdať, aby som niečo získal, avšak v kontexte toho, čo mám. A tu prichádza práve informácia súvisiaca s cenou. Cena meneného statku X za Y (z hľadiska druhého je to opačne), nie je posudzovaná voči nejakej minulej cene (tá nemusela ani nikdy vzniknúť pretože X za Y sa nemuselo nikdy predtým meniť). Cena informuje subjekt o tom, koľko sa toho musí vzdať voči tomu, ako získaná vec prispieje k jeho  $\Sigma$ Means (portfólia). Subjekt tu dáva do pomeru  $\Sigma$ Means – X voči  $\Sigma$ Means+Y v kontexte jeho  $\Sigma$ Ends. Stále teda posudzuje, či nová  $\Sigma$ Means uspokojí  $\Sigma$ Ends, avšak kým v predchádzajúcom prípade mohol len porovnať  $\Sigma$ Means druhého voči svojmu portfóliu, pri výmene prostredníctvom časti portfólia druhého vyjadreného v Y, mení svoju  $\Sigma$ Means v kontexte jeho  $\Sigma$ Ends, pričom z akýchkoľvek dôvodov predpokladá, že sa bude mať lepšie, t.j. že takto lepšie uspokojí jeho  $\Sigma$ Ends. Cena X/Y ho na danom mieste a v danom čase informuje, či mu to vlastne stojí za to zbaviť sa X a získať Y v kontexte ostávajúceho portfólia.

Ako vidíme, subjekty začínajú odhaľovať vo výmene omnoho viac svoje preferencie a svoje osobné náklady a výnosy. Kým v prvom prípade mohol síce subjekt druhému „závidieť“ akú

---

<sup>31</sup> Všimnime si zároveň, že popis je neustále zameraný smerom do budúcnosti. Aj na tejto individuálnej úrovni hodnotíme  $\Sigma$ Means, t.j. našu individuálnu kalkulačnú jednotku v kontexte toho, či úspešne alebo neúspešne uspokojujeme anticipovanú  $\Sigma$ Ends. Kalkulačná jednotka nie je vyjadrená jedným statkom, je vyjadrovaná všetkými statkami v portfóliu.

<sup>32</sup> Nevieť, či si to čitateľ všimá, avšak práve sme urobili krok smerom k štandardizácii vyjadrovania kalkulácie. Začínáme totižto porovnávať rôzne kalkulačné štandardy. To značí, že ak sa kalkulačný štandard (mäso, luk, dom, jablká) javí z hľadiska druhého ako úspešnejší ako štandard (luk, sánky, dom, hrušky) a je to napr. dom a jablko, ktoré ostatným v komunite v ich osobnom kalkulačnom štandarde chýbajú pre vnímanú vyššiu mieru uspokojovania ich potrieb, komunita môže začať vnímať tieto statky, ktoré aj ostatní chcú zaradiť do svojho kalkulačného štandardu, ako viac hodnotné, čím sa začína vytvárať priestor pre iter-subjektívne porovnávanie kalkulačných štandardov vyjadrované v nejakej komodite.

$\Sigma$ Means má a ako nimi vie uspokojovať prvým subjektom predpokladanú  $\Sigma$ Ends druhého, nevidel v princípe to, ako si čo vo svojom portfóliu druhý subjekt váži, aké sú jeho subjektívne vnímané náklady a ako vníma svoje výnosy. Všimnime si, že výklad je stále pritom zameraný na budúcnosť. Druhý subjekt síce vo výmene odhaľuje jeho náklady, avšak v kontexte toho, čo pre neho znamená vzdať sa Y za získané X. Nejedná sa teda z jeho strany o nejaký partikulárny výpočet nákladov produkcie Y. Jedná sa o pomer toho, čo v kontexte jeho  $\Sigma$ Means znamená Y na to, aby uspokojoval svoju  $\Sigma$ Ends. Rovnako posudzuje to, čo naopak znamená pre neho výnos, t.j. získanie X v kontexte jeho zostávajúcej  $\Sigma$ Means, ktorá mu ostatne potom, čo sa vzdal Y. Subjekty teda už neporovnávajú len svoje portfóliá ako sme uviedli v prvom príklade, začínajú ekonomicky interagovať. Už na tomto mieste sa je možné odvolať na správne konštatovanie Misesa, že subjekty začínajú vo výmene postupne objektivizovať nimi subjektívne vnímaný stav vecí (viď jeho citácia na začiatku tejto práce), ktorú ako sme si ukázali však Mises vedie priamo k peniazom a nevysvetľuje v prostredí bez peňazí<sup>33</sup>.

Aktuálne vnímaná cena výmeny, umožňuje subjektom poznať vzájomné subjektívne vnímanú vzácnosť statkov. A ako si pozorný čitateľ všíma, smerom do budúcnosti. Potenciálne existujúce minulé ceny tejto výmeny X/Y nie sú pre subjekty úplne ne-zaujímavé. Aj keď je fakt, že nie sú podstatné. Podstatný je aktuálny stav. Minulé potenciálne ceny len informujú o minulom stave vecí a o tom, že v prípade nejakej zmeny v kontexte nového pomeru napr. 2X/3Y sa medzičasom niečo udialo v zmysle vnímania stavu vecí ostatnými.

Ako sme však naznačili vyššie, je to až dlhová výmena, resp. existencia záväzku v čase, resp. existencia komunitného zabezpečovania<sup>34</sup>  $\Sigma$ Ends  $\rightarrow$   $\Sigma$ Means, ktorá je v nejakej prehistorickej komunite omnoho vyššie pravdepodobná ako barter. Ako sme si už ukázali, záväzok v čase, ktorý je vyjadrený v nejakom statku M, umožňuje už priamo kalkulovať. Jeho eliminácia dlžníkom neskôr v čase, ktorá je vyjadrená v M, ktoré požaduje veriteľ, totižto umožňuje viacero vecí. Po prvé, dlžník vie identifikovať, či jeho ekonomická aktivita, ktorá je zameraná na elimináciu dlhu v M (dlžník musí získať M), spôsobuje, vyššie alebo nižšie uspokojenie  $\Sigma$ Ends potom, čo získal od veriteľa nejaký statok v čase t. Identifikuje tak to, či je alebo nie je v strate. V prvej rade musí totižto eliminovať záväzok v M. V prípade, že sa mu to v t+1 podarí, tak to, čo mu ostalo ako  $\Sigma$ Means, môže považovať za svoj zisk, ktorý posudzuje v kontexte  $\Sigma$ Ends. Po druhé, na to, aby sa dlžníkovi podarilo záväzok eliminovať, musí postupne buď vyrobiť, alebo vymeniť s inými počas obdobia  $t \rightarrow t + 1$  statok M, ktorý v t+1 požaduje veriteľ.

<sup>33</sup> Pri výmene neporovnávame konkrétny statok ku konkrétnemu statku. Porovnávame matematický koncept jedného človeka voči matematickému konceptu druhého, resp. z hľadiska subjektov vzájomne porovnávame relatívne, nie absolútne, veličiny, t.j. marginálne pridanie nejakého statku X voči  $\Sigma$ Means (v kontexte  $\Sigma$ Ends) a vzdanie sa v tomto zmysle Y. Neporovnávame teda jablká s hruškami. Porovnávame matematické funkcie. Porovnaj naopak s tým, čo o danej veci píše Mises: „*Calculation in kind is to be substituted for calculation in terms of money. This method is worthless. One cannot add or subtract numbers of different kinds (heterogeneous quantities)*“<sup>4</sup>. Herbener k tomu dodáva „*The impossibility of comparing the number of apples to the number of oranges is an arithmetic problem; and a fundamental, not trivial, problem of arithmetic.*“ Herbener, J. M. Calculation and the Question of Arithmetic. pp. 153-154. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/ludwig-von-mises-and-austrian-school-economics>>

<sup>34</sup> Komunitné zabezpečovanie  $\Sigma$ Ends  $\rightarrow$   $\Sigma$ Means nie je nepravdepodobné. Vidíme to dnes napr. v rámci rodiny. V danom prípade skupina jednotlivcov zdieľa spoločný účtovný štandard a snaží sa o spoločné zabezpečovanie  $\Sigma$ Ends. Komunitná úroveň zároveň implikuje existenciu záväzku ostatných voči členovi skupiny a naopak. Jedná sa zároveň o pravdepodobnejšiu cestu, ktorú absolvovali naši predchodcovia a až následne sa časom spoločenstvá viac individualizovali. Bártrová výmena sa rovnako rozvíjala pravdepodobne ako neskorší koncept.

Tým pádom vznikajú v danej komunite ceny v M, a dlžník vyjadruje svoju činnosť, ktorá má zabezpečiť elimináciu záväzku veriteľovi, v M. Dohodnutý štandard eliminácie záväzku s druhým v M teda nespôsobuje nič inšie len to, že dlžník vie vyjadriť v M časť svojej činnosti vedúcu k eliminácii jeho záväzku a rovnako vie vyjadriť v M to, čo získal od veriteľa v čase t, pričom v čase t+1 vie posúdiť správnosť svojho rozhodnutia v čase t, t.j. vie zhodnotiť v M, či mu to, čo mu veriteľ dal v t pomohlo viac / menej uspokojiť jeho  $\Sigma$ Ends. A zároveň veriteľ vie vyjadriť, či eliminácia záväzku v čase t +1 v dohodnutom M, zvyšuje /znižuje uspokojovanie jeho vnímanú  $\Sigma$ Ends. Spoločný denominátor kalkulácie minimálne medzi dvoma subjektmi je na svete<sup>35</sup>.

Otázka však je ako sa stane M, všeobecným denominátorom a zároveň, ako je možné, že vieme v M porovnať ceny našej činnosti (zisk/stratu) v „t“ a „t+n“ bez toho, aby sme tvrdili, že M má svoju kúpnu silu samú o sebe, pričom nielenže vieme porovnávať efektívnosť našej činnosti v čase v M, čo je zásadnejšie vieme explicitne porovnávať činnosti viacerých subjektov navzájom v M a v čase. Bez ohľadu na to, že náklady a výnosy sú subjektívna veličina, vieme vzájomne porovnať, či naše subjektívne náklady/výnosy sú vyššie/nížšie ako druhého a to aj v čase. Inými slovami tu stojíme ešte pred problémom vysvetlenia toho, prečo môžeme v časovom kontinuu hodnotovo invariantne kalkulovať v jednom a tom istom statku M. Zjednodušene by sme na tomto mieste mohli len povedať, že ostatok je už len konkurencia toho, ktorý statok je najvhodnejšie M. Nie je to však tak. Túto metódu volí pri vysvetľovaní kúpnej sily statku M, Menger a následne Mises-Rothbard, kedy tvrdia, že M sa stal najobchodovanejší statok v ekonomickom spoločenstve. To je však problematické.

Vo svojich ostatných prácach „*Teória intersubjektívne vnímanej hodnoty peňazí*“ a „*Problém kúpnej sily peňazí a jej objektivizácie Mises-Rothbard-ovou vetvou rakúskej ekonomickej školy alebo prečo Bitcoin nebude peniazmi*“, som vysvetlil, že teória najviac obchodovaného statku v komunite vedie nevyhnutne k *petito principi error*; kúpnu silu najobchodovanejšieho statku, t.j. peňazí nie je možné vysvetliť, na základe toho, že je najobchodovanejší; buď je najobchodovanejší a je už peniazmi alebo nie je najobchodovanejší a nie je peniazmi. A na strane druhej som osvetlil, že problém tohto logického kruhu je možné jedine prekročiť a „vytiahnuť“ peniaze (t.j. M) akoby do samostatnej abstraktnej vrstvy cez ktorú nazeráme na ekonomické vzťahy, ktorá vzniká ako ľudská (intersubjektívna a nie individuálna) abstrakcia mysle. Vysvetlil som zároveň, že sa jedná o to, že si človek uvedomil existenciu novej potreby (end) a to v podobe toho „ako uspokojiť svoje vnímané potreby nepriamo v čase“ a rieši tento problém prostredníctvom záväzku, t.j. výmeny v čase, ktorý sa stáva prostriedkom samým o

---

<sup>35</sup> Z uvedeného vyplýva explicitná odpoveď na Caplanovu otázku, ktorú pokladá voči Misesovej interpretácii ekonomickej kalkulácie. Píše: „*Crusoe runs his one-man economy under the guidance of what Mises calls "calculation in kind." He mentally weighs his preferences and opportunities. Why would a socialist planner be unable to do the same? Mises's only response is to declare this method unworkable for a larger economy: <To suppose that a socialist community could substitute calculations in kind for calculations in terms of money is an illusion. In an economy that does not practice exchange, calculations in kind can never cover more than consumption goods. They break down completely where goods of higher order are concerned. (Mises 1981, 102.)> This passage suggests a question: Does Crusoe's one-man socialism "completely break down" when Friday shows up?>* Odpoveď je jednoznačné áno. Akonáhle sa ukáže Piatok, zmení sa úplne všetko. Tým, že sa ukáže Piatok, je totižto možná vzájomná ekonomická interakcia a vzájomné uspokojovanie potrieb, z čoho mutatis mutandis plynie možnosť ekonomickej kalkulácie. Pozri Caplan, B. IS SOCIALISM REALLY “IMPOSSIBLE”? str. 10. WWW DOCUMENT <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08913810408443598>>

sebe. Závazok je zároveň vyjadrovaný v M. Závazok plynúci v čase sa tak stáva statkom *per se*, ktorý je dokonca *per se* obchodovateľný. Rovnako som preukázal, že množstvo M musí byť práve preto podnikateľsky objavované, čo súvisí s tým, že dodatočná jednotka M sprostredkuje marginálnu dlhovú výmenu a správne reflektuje úrokovú mieru, ako samostatný hodnotový fenomén. To, čo umožňujú predchádzajúce práce vysvetliť, je otázka, prečo vlastne môžeme v časovom kontinuu hodnotovo invariantne kalkulovať v jednom a tom istom statku M. Ako pomôcku, k výkladu môžeme opäť použiť dôležitú poznámku Misesa, kde na problém naráža<sup>36</sup>:

*„Money is no yardstick of value, nor yet of price. Value is not indeed measured in money, nor is price. They merely consist in money. Money as an economic good is not of stable value as has been naively, but wrongly, assumed in using it as a "standard of deferred payments." The exchange-relationship which obtains between money and goods is subjected to constant, if (as a rule) not too violent, fluctuations originating not only from the side of other economic goods, but also from the side of money.“*

Aj keď tu má Mises na mysli zmeny tzv. *objective exchange value of money* v podobe zmien počtu monetárnych jednotiek, čo vyplýva z kontextu jeho ostatných prác, uvedomuje si, že kúpna sila peňazí sa rovnako mení a následne spôsobuje zmeny cenovej hladiny, pri výmene peňazí za iné statky. To značí, že na peniaze je nutné nazerať z dvojitého pohľadu. Jednak platí, že cenová hladina vyjadrovaná v M sa mení podľa toho, ako subjekty hodnotovo menia svoj prístup k statkom meneným za peniaze. Avšak zároveň platí, že je to samotná zmena kúpnej sily statku M, ktorý spôsobuje zmeny cenovej hladiny. To implikuje jediné. Nadobudnutie, výber statku M z ostatných statkov a následné zmeny kúpnej sily statku peniaze je nutné popísať samostatne. Vzhľadom na to, že som vo vyššie uvedených prácach preukázal, že v peniazoch vyjadrujeme obchodovateľný záväzok plynúci v čase, ktorý je statkom *per se* (*statkom per se je záväzok ako taký*), ktorým uspokojujeme samostatne vnímanú abstraktnú potrebu uspokojovania konkrétnych potrieb v čase, môžeme zrealizovať samostatný popis ekonomických procesov, ktoré vplývajú na získanie kúpnej sily peňazí samostatne, výber statku samostatne a samostatne môžeme popísať i ekonomické procesy súvisiace so zmenami ich kúpnej sily. Jedná sa o trojrozmerný charakter problému. Kalkulácia mimo peňažnú ekonomiku bola popísaná tak, že sa jedná o pomer toho, čoho sa musím vzdať zo svojej  $\Sigma$ Means (o statok X) voči tomu, ako bude nová  $\Sigma$ Means (obohatená o statok Y) uspokojovať vnímanú  $\Sigma$ Ends. V peňažnej ekonomike musí statok M riešiť identický problém, avšak na inej kvalitatívnej úrovni – viacrozmerne a v časovom kontinuu. Práve toto otvára nami stanovený problém a otázku, prečo vieme kalkulovať v čase v M tak, že daná kalkulácia dáva ľuďom zmysel. Rozdelenie problému na tri problémy nám umožňuje akoby sledovať prvý problém - existencia kúpnej sily na horizontálnej osi, druhý problém - vzájomnú konkurenciu statkov M a akéhokoľvek M' na druhej vertikálnej osi a tretí problém – osciláciu kúpnej sily v priestorovej osi.

Vyššie popísané motivácie nákupu M dlžníkom v čase  $t \rightarrow t+1$  za svoje statky, resp. získanie M veriteľom v čase  $t+1$ , pričom v čase  $t$  sa zbavil statku X, sú len motivácie resp. dôsledky pre

---

<sup>36</sup> Mises, L: Economic Calculation in the Socialist Commonwealth. WWW DOCUMENT  
<<https://mises.org/library/economic-calculation-socialist-commonwealth/html/c/10>>

to, aby mal M relatívne vyššiu likviditu, ako iné statky. Dôvod toho (horizontálna os), prečo je však M v čase použiteľné je v inom. V abstrakcii kalkulácie záväzku a jeho hodnotovej invariantnosti v čase; záväzok bude jednoducho záväzkom, t.j. tou istou abstrakciou v čase  $t$ , ale i v  $t+1$ , a aj v  $t+n$ . Dôvod toho (vertikálna os), prečo si vyberú subjekty z konkurencie statkov M a akéhokoľvek  $M'$  bude zas závislé od toho, ako veľmi dobre a vhodne vedia v čase v M vyjadrovať vzájomné záväzky, t.j. aký druh spreadu záväzku im M poskytuje, pričom hodnotia fyzikálno-chemické vlastnosti M. A dôvodom oscilácie kúpnej sily (priestorová os) je už úspešnosť alebo neúspešnosť dlhovej výmeny, ktorú v M vyjadrujeme. Na kalkuláciu v M a jeho použiteľnosť v časovom kontinuu potom vplývajú všetky tri dôvody. Poďme si ich osvetliť detailnejšie.

To, že sa dva subjekty rozhodnú eliminovať záväzok v čase  $t+1$  v statku M má formu vyjadrenia abstrakcie záväzku v M. Rozsah kúpnej sily (priestorová os), ktorá je M prisudzovaná pramení z úspešnosti / neúspešnosti záväzok naplniť/nenaplniť. Naplnenie záväzku znamená pre veriteľa to, že jeho  $\Sigma$ Means bude obohatená o statok M. Pre dlžníka to znamená, že musí v priebehu času  $t \rightarrow t+1$  statok M získať od niekoho iného alebo ho musí priamo vyrobiť/nájsť. Je to teda rozhodnutie veriteľa (horizontálna os) pridať partikulárny statok M do portfólia (vertikálna os), a úspešnosť dlžníka záväzok naplniť (priestorová os) za to, že v čase  $t$  mu veriteľ poskytol statok X, ktorá umožňuje v priebehu času  $t \rightarrow t+1$  vyjadrovať v M ekonomickú činnosť dlžníka. Ekonomická činnosť dlžníka je však tým pádom odvodená od časti subjektívneho účtovného štandardu veriteľa, ktorý M požaduje a kedy sa M stáva účtovným štandardom dvoch subjektov.

V kontexte našej ilustratívnej horizontálnej a vertikálnej osi zároveň nezáleží, či je ekonomická činnosť dlžníka úspešná. Ak nie je úspešná, statku M ako takému „len“ osciluje kúpna sila, a to preto, lebo veriteľ v čase  $t$  poskytol dlžníkovi statok X, pričom mu dlžník neposkytol M v čase  $t+1$ , t.j. veriteľ nemá v  $t+1$  ani X ani M, ktoré mohli slúžiť na uspokojovanie  $\Sigma$ Ends. Avšak aj v danom prípade vie vyčísliť veriteľ v M svoju stratu a dlžník svoj relatívny ekonomický „zisk“ a relatívnu právnu „stratu“. Veriteľ to vie na základe prepočtu strateného X, voči nedodanému M v kontexte svojej  $\Sigma$ Means a dlžník na základe prepočtu svojho ekonomického zisku v podobe X voči svojej  $\Sigma$ Means bez toho, aby dodal M, avšak rovnakého prepočtu svojej právnej straty (vyplývajúcej z pravidiel komunity vymáhajúcej dlh) voči nedodanému M. Veriteľ požaduje za nedodržanie záväzku kolaterál, ktorý bude v M vyjadrený. V prípade naplnenia záväzku sa deje z kalkulačného hľadiska to isté, s tým rozdielom, že M zvyšuje okrem kalkulačnej vlastnosti i vlastnosť kúpenej sily a to z toho dôvodu, že dlžník naplnil záväzok, pričom musel buď uspokojiť v čase  $t \rightarrow t+1$  nejaké potreby iných (inak by nezískal M za svoju činnosť) alebo musel M nájsť, resp. musel vynaložiť nejaký druh ekonomickej činnosti na získanie M.

Preto odpoveď na našu otázku, ako je možná ekonomická kalkulácia v mernej jednotke nejakého statku (peniazoch) v čase, je nasledovný. Možnosť ekonomickej kalkulácie vyplýva z toho, že subjekty neustále (ad infinitum) riešia svoje uspokojovanie potrieb *v čase nepriamo*, t.j. používajú záväzok, akýsi modus operandi, dookola sa opakujúci proces, pri ktorom hľadajú statok M, v ktorom vedia najlepšie záväzok vyjadrovať. Použitie M je teda závislé od rozhodnutia vstúpiť do dlhovej výmeny dvoma subjektmi, pričom sa spoločne dohadujú na účtovnom štandarde (ilustratívna horizontálna a vertikálna os). Z tohto hľadiska je ekonomická kalkulácia možná v čase. Avšak ako sme si povedali, vplyv na kúpnu silu má i to, že statok M



je prepojený s ekonomickým procesom pohybu statkov (akoby nižšou ekonomickou vrstvou) a ktorého kúpna sila je teda zároveň závislá od toho, či sú predmetné procesy ekonomicky úspešné a či nie. Vplyv našej ilustratívnej priestorovej a vertikálnej osi preto vplýva zas na presnosť ekonomickej kalkulácie v statku M v čase.

Možnosť a presnosť ekonomickej kalkulácie je potom závislá od toho, ako dobre vie ekonomické spoločenstvo odhadovať úspešnosť nepriameho uspokojovania potrieb v časovom kontinuu v M. Nejedná sa vôbec o priamočiary proces, jedná sa o podnikateľské objavovanie; o objavovanie výšky trhovej úrokovej miery v ekonomickom spoločenstve, o objavovanie časových preferencií členov spoločenstva, o objavovanie inštitucionálneho systému (finančný a bankový sektor), o objavovanie spravodlivých pravidiel regulujúcich podnikanie, ktoré priamo ovplyvňujú ekonomické procesy okolo peňazí – statku M. S tým sú spojené jednak prirodzené chyby a snaha o ich odstraňovanie a/alebo politické zásahy do tohto špecializovaného trhového procesu. Nejedná sa tu vôbec o to, či jedno spoločenstvo používa na vyjadrenie daných vzťahov kokosové orechy a druhé zlato. Ide o daný modus operandi a systém okolo. Ak existuje, tak existuje i porovnateľnosť ekonomickej kalkulácie rôznych skupín obyvateľstva, pričom sa vytvorí medzi statkami, ktoré ako peniaze používajú, výmenný pomer. Porovnateľnosť ekonomickej kalkulácie v čase je rovnako závislá od toho, či je v  $t$  a v nadväzujúcom  $t+1$  a nadväzujúcom  $t+2$  a nadväzujúcom  $t+n$ , zachovaný daný modus operandi. Akonáhle je, matematickosť celého procesu umožňuje kalkulovať v čase. A to aj vtedy, ak sa napr. prirodzene zlepšujú / zhoršujú nástroje finančného systému. Porovnateľnosť je však možná.

Konvergencia subjektov k jednotnému M súvisí potom s tým, či subjekty v konzekventných výmenách v čase začnú používať M, t.j. začnú mu pripisovať tzv. *exchange value* a samozrejme i so špecializáciou a del'bou práce, ktorá sa týka ekonomicko-právnych procesov v pozadí špecializovaných finančných činností (podnikateľské objavovanie úrokovej miery a jej vyjadrovanie v M a časových preferencií a právnych podmienok dlhovej výmeny, ktoré sa týkajú M). V prípade M, ktoré môže byť zo začiatku čímkoľvek (jablkom počnúc – domom končiac), je to rovnako ako pri akomkoľvek statku široký spread danej výmeny, na ktorý sa môžu špecializovať subjekty v rámci ekonomického spoločenstva. Kým šírka spreadu súvisiaca napr. jablkami môže čeliť problému ich skladovania medzi časom  $t \rightarrow t+1$  a v prípade domu zas jeho nedeliteľnosťou, či ne-mobilitu, tak v prípade iných statkov, je daný spread zužovaný a ľudia prirodzene konvergujú k nejakému statku, ktorý z ich hľadiska najlepšie daný spread zužuje. Následné uvedenie si výmeny v čase v podobe jej zložiek – časová preferencia, úrok, istina, právne okolnosti dlhu – rovnako ďalej vplývajú na snahu o objavovanie čo najužšieho spreadu danej výmeny. Čím viac je zachovaný proces správneho objavovania toho, či sa má alebo nemá zrealizovať marginálna dlhová výmena, t.j. nepriamy spôsob uspokojenia potrieb, tým má M stabilnejšiu kúpnu silu a umožňuje presnejšiu kalkuláciu. Pod presnosťou kalkulácie tu musíme mať na mysli to, že subjekty vedia porovnať inter-subjektívne svoje rôzne vnímanie nákladov a výnosov, ktoré je samozrejme vnímané čisto subjektívne. Začínajú vtedy používať identický účtovný štandard – peniaze. Tie sa riadia na jednej strane identickými procesmi podnikateľského objavovania, avšak v špecifickej oblasti spreadu dlhovej výmeny, resp. výmeny v čase. To, čo je zaujímavé je to, že daná oblasť nie je oddelenou oblasťou od ekonomického spoločenstva. Naopak je s ňou absolútne previazaná. Je totižto akoby vrchnou

ekonomickou vrstvou, ktorá pohybuje – hodnotovo a fyzikálne – tou spodnou, zloženou už z ostatných statkov.

Ako vidíme, aj pri peňažnej ekonomike stále platí, že posudzujeme  $\Sigma$ Ends, ktorú riešime prostredníctvom  $\Sigma$ Means, pričom preferujeme tú  $\Sigma$ Means, ktorá lepšie uspokojuje  $\Sigma$ Ends. Nášho ordinárneho hodnotového náhľadu na svet sme sa peniazmi vôbec nezbavili. Peniaze nám len prinášajú vyššiu mieru flexibility uspokojovania  $\Sigma$ Ends; preto ich aj do  $\Sigma$ Means zaradujeme – sú najlikvidnejším aktívom. Stále zároveň platí, že náklady a výnosy majú subjektívny charakter. To, čo sa však zmenilo objavením peňazí je možnosť porovnať subjektívne náklady a subjektívne výnosy a používať k tomu likvidné aktívum. Peňažno-cenové vnímanie sveta je z tohto hľadiska nástrojom ľudstva, ako vzájomne komunikovať naše subjektívne predstavy o svete v kontexte ostatných. Ľudstvo tento nástroj i ďalej zdokonaľuje (a zdokonaľovať bude). Jednak sú to špecifické činnosti – banková činnosť, ktorými objavujeme kúpnu silu našich peňazí. A na strane druhej sú to nástroje na objavovanie správnej reflexie hodnotových preferencií ľudí v podobe inštitúcií objavujúcich správnu cenu statkov, napr. burzy. Už na tomto mieste by mal čitateľ cítiť, že náš výklad je v plnom súlade s tým, o čom písal Hayek v 1945, aj keď z iného pohľadu a že v prípade ekonomickej kalkulácie nie je tzv. *knowledge problem* ani zástupný a ani nie je druhotným problémom.

Rozdiel oproti Misesovej a tu vednej argumentácii by mal byť zrejmý aj z hľadiska jeho tvrdení o rozlišovaní kalkulácie pri jednoduchých a komplikovanejších produkčných štruktúrach. Misesova interpretácia problému ekonomickej kalkulácie ho „tlačí“ do tvrdení, že ekonomická kalkulácia nie je ani tak problematická na úrovni spotrebných statkov, ako na komplikovanejších úrovniach produkčných štruktúrach. Práve pri nich totižto podľa neho potrebujeme peniaze nevyhnutne. Jedná sa o konštatovanie, ktoré prináša omnoho viac problémov ako riešení. A to preto, že implikuje tri otázky. Znamená to, že peniaze sú podmienkou komplikovanejších produkčných štruktúrach? Ktoré produkčné štruktúry sú ešte jednoduché, na ktoré peniaze nepotrebujeme, a ktoré sú už komplikované, a ktoré môžu vzniknúť len vďaka peniazom a kalkulácii v peniazoch? Ako potom vznikli peniaze ako najobchodovanejší statok, keď podľa Misesa najprv potrebujeme peniaze a potom môžeme rozširovať produkčné štruktúry, ktoré sú však podmienkou toho, aby sme vlastne mali čo obchodovať a zistiť tak, ktorý zo statkov je najobchodovanejším?

Tu vedená argumentácia má iný charakter. Rozširovanie produkčných štruktúrach je proces, ktorý predchádza vzniku peňazí. Najprv sa menia časové preferencie subjektov, ktoré súvisia s existenciou záväzku. Subjekty ako vidíme, kalkulujú aj bez peňazí, t.j. posudzujú svoje náklady voči svojim výnosom už na individuálnej úrovni a aj na úrovni výmeny bez peňazí. Čo je však podstatnejšie, spontánne objavujú možnosť výmeny v čase<sup>37</sup>, ktorá tým, že stavia medzi výmenu statku X za Y čas a (najskôr implicitne a neskôr explicitne) úrok, vytvára motivácie, pre objavovanie širších produkčných štruktúrach vedúcich k vyššiemu uspokojovaniu potrieb<sup>38</sup>. Zároveň motivuje subjekty hľadať riešenia problému tejto výmeny; peniaze. Nástroj, ktorý samozrejme umožňuje ďalej rozvíjať efektívnejšie plánovanie pri produkcii statkov, vzhľadom na to, že ľudia vedia lepšie, cez kalkuláciu v peniazoch, odhaľovať svoje preferencie (majú

---

<sup>37</sup> Umožňuje to práve život v komunite riadenej pravidlami.

<sup>38</sup> Zmena časovej preferencie je tu podmienená úrokom, t.j. 5% úrok nás informuje, že kým nebude objavená produkčná štruktúra, ktorá umožní dlžníkovi poskytnúť 5 % úrok, veriteľ neposkytne dlžníkovi svoje kapitálové zdroje (úspory).

pomerný nástroj na to, ako uspokojiť druhého vo výmene) a zároveň vedia lepšie porovnávať vzájomne realizované produkčné procesy medzi sebou i v čase.

Zastavme sa nakoniec ešte pri tvrdení, že ľudia prostredníctvom peňazí odhaľujú svoje vzájomné preferencie. Jedná sa opätovne o zjednodušujúci prvok ľudského chápania ekonomického systému a preto sa daný prvok i rozširuje medzi ľuďmi. Pri bártrovej výmene subjekty odhaľujú to, čo požadujú od druhého, za to, čo ponúkajú a naopak. Peniaze tento proces akoby „zabalí“ do novej podoby a výrazne zjednoduší. Kým predtým vedia členovia nejakej komunity, že človek X chce jablká za hrušky, motyku za hrušky, či drevo za hrušky, tak po vynájdení peňazí chce človek X za hrušky peniaze. V princípe na jednej strane zakryje všetky svoje preferencie v časovom kontinuu do jedného statku, ktorým svoje preferencie komunikuje. Ako vidíme, neznamená to, že by predtým nekalkuloval alebo nič neprodukoval. Znamená to, že problém posúva na inú úroveň vnímania. Jednoduchšiu, peňažnú. Čo je zaujímavé, práve na základe zjednodušovania vnímania reality funguje podľa Hayeka aj náš mozog<sup>39</sup>.

### ***3.3 Historický kontext evolúcie peňazí a ekonomickej kalkulácie***

Pred nami ostáva posledný problém. Ukázať napojenie našej teórie na ostatné a skôr empirické výskumy v oblasti vzniku peňazí a ekonomickej kalkulácie. Empirické výskumy dnešných primitívnych spoločenstiev ukazujú, že ich členovia vedia počítať napr. len do 2, či 5 a ostatné je pre nich jednoducho viac; čo naznačuje, že naši predchodcovia boli na tom asi podobne. Potom však, ako vedeli vôbec kalkulovať? Prvé pre-historické nálezy tzv. tally sticks zas poukazujú na to, že existovala nejaká forma (ekonomických?) záznamov, ktoré naši predchodcovia realizovali. Znamená to, že kalkulovali? A aj keď nazrieme do ekonomických systémov nedávnych alebo stále existujúcich tzv. primitívnych spoločenstiev, vidíme, že využívajú rôznu paletu a druhy statkov v kontexte toho, čo nazývame peniaze, z ktorých sa niektoré javia či už ako nezmyselné alebo primitívne. Ako zapadajú tieto empirické fakty do nami predstavenej teórie? A ako k nim pristupuje súčasná Rakúska škola?

Cieľom tejto práce samozrejme nie je posúdiť a ani vyriešiť všetky otázky spojené s evolúciou peňazí. Ambíciou tejto práce je skôr prepojiť (a aj to len do určitej miery) empirický výskum v tejto oblasti s tu predstavenou teóriou kalkulácie. Stanovujeme si tu teda otázku, ako naši predchodcovia pravdepodobne kalkulovali? A ako vlastne objavili koncepciu kalkulácie a koncepciu peňazí? Postupovať budeme nasledovne. Ukážeme si, o akých teóriách vzniku peňazí sa uvažuje, pozrime sa na to, akú predstavu má dnes Rakúska škola o vzniku peňazí, skúsme napojiť nami predstavenú teóriu na nejakú existujúcu teóriu vzniku peňazí a skúsme evolučne zrekonštruovať problém ekonomickej kalkulácie a spoločného denominátora – peňazí.

---

<sup>39</sup> Pozri v Hayek, F.A. (1952, 2010). *Sensory Order*. Kessinger Publishing, LLC.

Paul Einzig vo svojej knihe *Primitive Money: In its Ethnological, Historical and Economic Aspects*<sup>40</sup> identifikuje nasledujúcich desať teórií vzniku peňazí<sup>41</sup>: 1. Teória pôvodu peňazí ako prostriedku výmeny, 2. Teória pôvodu peňazí prostredníctvom vonkajšieho obchodu, 3. Teória pôvodu peňazí prostredníctvom vnútorného obchodu, 4. Teória pôvodu peňazí ako štandardu hodnoty, 5. Teória pôvodu peňazí ako uchovávateľa hodnoty, 6. Teória pôvodu peňazí ako štandardu odložených platieb, 7. Teória pôvodu peňazí na základe ornamentálnych a ceremoniálnych funkcií, 8. Teória pôvodu peňazí založená na náboženstve, 9. Teória pôvodu peňazí založená na politickom rozhodnutí a 10. Teória pôvodu peňazí založená na vysporiadaní manželských vzťahov.

Einzig vysvetľuje, že peniaze neboli vynájdené skokovo a nezačali sa používať na celom svete okamžite po ich vynájdení. Veľakrát bola inštitúcia peňazí odkopírovaná od iných spoločností, veľakrát riešili túto otázku komunity svojim veľmi špecifickým a partikulárnym spôsobom a jednoducho bez toho, aby vôbec vedeli, že iná komunita, rieši daný problém podobným alebo úplne odlišným spôsobom. To skutočne naznačuje spontánny a nekoordinovaný vznik inštitúcie peňazí. Ktorá z vyššie uvedených teórií je správna, nie je možné podľa Einzig-a jednoznačne povedať.

Z hľadiska Rakúskej teórie, ktorá je značne ovplyvnená v tejto otázke práve prácami Misesa, ktorý nadväzuje na Mengera, je zas naopak za správnu považovaná jediná teória. V kontexte klasifikácie Einzig-a je to teória č.1., t.j. Teória peňazí ako prostriedku výmeny. Teória je založená na premise o tzv. marketabilite, t.j. najväčšej obchodovateľnosti nejakého vybratého statku. Mengerova teória tu vychádza z popisu barteru, pri ktorom sa na trhu generujú statky, ktoré sú vzhľadom na ich vlastnosti obchodovateľnejšie, ako akékoľvek iné statky, čím trh smeruje postupne k tomu, že vyberá za peniaze nakoniec ten, ktorý je najobchodovanejšou komoditou. Mises si ju vyberá z týchto dôvodov:

*„If the objective exchange value of money must always be linked with a preexisting market exchange ratio between money and other economic goods (since otherwise individuals would not be in a position to estimate the value of the money), it follows that an object cannot be used as money unless, at the moment when its use as money begins, it already possesses an objective exchange value based on some other use. This provides both a refutation of those theories which derive the origin of money from a general agreement to impute fictitious value to things intrinsically valueless and a confirmation of Menger's hypothesis concerning the origin of the use of money. This link with a preexisting exchange value is necessary not only for commodity money, but*

---

<sup>40</sup> Pozri bližšie v Einzig, P. (1966, 2014). *Primitive Money: In its Ethnological, Historical and Economic Aspects*. Pergamon Publisher.

Aj keď mnohí ekonómi ignorujú antropologický výskum v oblasti histórie ekonómie, je predsa len zaujímavé nazrieť na jeho zistenia a pokúsiť sa ponúknuť teóriu, ktorá bude zodpovedať i otázkam, ktoré nám antropológia naskočí. To je aj cieľom tejto kapitoly mojej práce. Skúsime prepojiť predstavené ekonomické teórie tak, aby bolo možné vysvetliť pozorované antropologické javy.

<sup>41</sup> Einzig je inak celkom poctivý empirik a vo svojej knihe si netrúfa rozhodnúť, ktorá z teórií je tá platná a jediná. Oprávňuje ho k tomu celkom hlboký prístup k peniazom, ktorý zvolil a v rámci ktorého ukazuje nielen značne rôznorodú paletu statkov, ktoré môžeme a nemôžeme považovať za peniaze z historického, antropologického, či teoretického hľadiska naprieč svetom a naprieč literatúrou, ktorá dané javy popisuje, ale i zhrnutie rôznorodých teoretických prístupov popisujúcich vznik peňazí.

*equally for credit money and fiat money. No fiat money could ever come into existence if it did not satisfy this condition.*<sup>42</sup>

Problém s touto teóriou nie je teória sama o sebe, avšak jej interpretácia Misesom. To som už preukázal vo viacerých prácach<sup>43</sup>. A v princípe ide o to, že Mises tvrdí, že ľudia prisúdili statku peniaze v čase, keď mal statok peniaze vzniknúť, naraz tzv. *use value* a aj *exhcnage value*, čo je nelogické. Peniaze subjekty používajú len v kontexte *exchange value*. Mises tak stále vie vysvetliť prisúdenie *exchnage value* len jedným subjektom, resp. musí pristúpiť k tvrdeniam že nejaký najobchodovateľnejší statok má *exchange value per se*, čo je objektivizácia hodnoty statku, ktorá nie je v súlade s teóriou subjektívnej hodnoty. Nie je teda prekvapením, že Mises dokáže v citáte vyššie tvrdiť, že „*that an object cannot be used as money unless, at the moment when its use as money begins, it already possesses an objective exchange value based on some other use.*“ Aj tu vidíme, že prisudzuje hodnotu statku *per se* a neodvodzuje ju od človeka / ľudí, ako pri iných statkoch, čo nie je v súlade s teóriou subjektívnej hodnoty, bez ohľadu na to, že si Mises zakladá na tom, že práve v rámci tejto teórie problém peňazí rieši. Rakúska škola zároveň veľmi striktno odmieta ostatné teórie, ako nelogické, či nekatalaktické, ktoré môžu byť, keď už o nich máme uvažovať, až odvodené z teórie výmenného prostriedku, ktorú považuje za jedinu tzv. katalaktickú<sup>44</sup>. Nie je preto vôbec prekvapením, že Rakúska škola odmieta v princípe akékoľvek závery, ktoré prináša ekonomická antropológia a ktoré nespádajú do preferovanej teórie výmenného prostriedku.

Tu predstavená teória ekonomickej kalkulácie, ktorá súvisí i s mojimi teóriami vzniku peňazí, nemá prečo nespadať do kategórie Misesom nazvaných tzv. katalaktických teórií<sup>45</sup>. V zmysle práce Einzig-a sa asi najviac podobá na teóriu č. 6. Teóriu pôvodu peňazí ako štandardu odložených platieb. Einzig popisuje, že pravdepodobnosť existencie dlhu v primitívnych komunitách je určite silná a pravdepodobne prednejšia, ako existencia barteru a mala by predchádzať akémukoľvek prostriedku výmeny. Empirické štúdie však naznačujú, že chronologický charakter nemusel byť v niektorých komunitách tak, ako implikuje táto teória, t.j. dlh → barter → výmenný prostriedok, ale práve opačný, t.j. že vzniknutý výmenný prostriedok sa začal používať na elimináciu dlhu, čo má uberať teórii na všeobecnej platnosti.

Teórie vzniku peňazí na báze dlhu nie sú samozrejme žiadnym nówum. Mises ich vo svojej *The Money and Credit* podrobuje relevantnej kritike. Oprávnené. Teória odložených platieb je totižto zameraná na *menu* a popisuje skôr fungovanie bankovníctva, ktoré je podľa môjho názoru už nadstavbou nad peniazmi. Teórie totižto tvrdia, že peniaze majú formu dlhu, resp. že sú dlhom ako takým. Peniaze považovali tieto teórie ako všeobecné nároky alebo záznamy

---

<sup>42</sup> Mises, L. *The Theory of Money and Credit*. p.110. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/theory-money-and-credit/html/ppp/1230>>

<sup>43</sup> Pozri napr. v Pošovanc, M. Teória intersubjektívne vnímanej hodnoty peňazí“ a „Problém kúpnej sily peňazí a jej objektivizácie Mises-Rothbard-ovou vetvou rakúskej ekonomickej školy alebo prečo Bitcoin nebude peniazmi. WWW DOCUMENT <[www.viagold.sk](http://www.viagold.sk)>

<sup>44</sup> „*The catallactic theories of money, ... do fit into a theory of exchange ratios. They look for what is essential in money in the negotiation of exchanges; they explain its value by the laws of exchange. It should be possible for every general theory of value to provide a theory of the value of money also, and for every theory of the value of money to be included in a general theory of value. The fact that a general theory of value or a theory of the value of money fulfills these conditions is by no means a proof of its correctness.*“ Ibid. p. 462

<sup>45</sup> Paradoxne je to Misesova doktrína a teória, ktorá nespĺňa jeho vlastnú definíciu katalaktickej teórie peňazí vzhľadom na to, že Mises objektivizuje *objective exchnage value* peňazí.

o dlhu, ktoré má spoločnosť voči ich súčasnému vlastníkovi. Nevysvetľujú však vznik komoditných peňazí, t.j. finálneho eliminátora dlhu.

Tu predstavenú teóriu je však možné na Teóriu pôvodu peňazí ako štandardu odložených platieb (Einzig-ova terminológia), resp. na tzv. Banking school (Misesova terminológia) napojiť. Ako sme si ukázali vyššie, stačilo mierne zmeniť kontext. Nezamerat' sa na peniaze ako statok, ale na procesy, ktoré stoja za týmto statkom. Ako sme si ukázali, komoditné peniaze nie sú priamo dlh. Ich kúpna sila však pramení zo sprostredkovania výmeny v čase. Výmena v čase, záväzok, je vnímaný ako prostriedok (mean) per se. Záväzkom reagujú dva a viac subjektov na novo-vzniknutú abstraktnú potrebu uspokojovať vo všeobecnosti už konkrétne potreby subjektov nepriamo v časovom kontinuu. Z hľadiska našich predchodcov sa teda jednalo o vznik nového myšlienkového konštruktú. Ten súvisí s abstrakciou mysle v podobe plánovania budúcnosti, ktorá sa stáva potrebu (end) per se, ktorý je potreba sama o sebe uspokojovaná záväzkom vyjadrovaným v peniazoch (nejakej komodite). Týmto spôsobom je možné vysvetliť jednak vznik komoditných peňazí a preukázať možnosť vzniku ekonomickej kalkulácie ako účtovného štandardu druhého v kontexte výmeny v čase. Následný vývoj do podoby bankového sektora a ich produktu meny (IOUs) je už len ďalším evolučným vývojovým krokom, ktorý je popisovaný prostredníctvom teórií súvisiacich s tzv. Banking school, čím vlastne odstraňujeme problémy, ktoré u nej oprávnenne kritizoval Mises.

V rámci nami predstavenej teórie si je nutné všimnúť, že hlavnú úlohu „hrá“ v tejto teórii *čas, resp. vnímanie záväzku v čase*. Práve vnímanie problému času spôsobuje, že myseľ pristupuje k riešeniu prostredníctvom abstrakcie mysle (plánu). Abstrakcia mysle samozrejme implikuje uvedomelé správanie sa subjektov. Avšak predpokladať existenciu identickej a uvedomelej mysle pre-historického a dnešného človeka, nie je veľmi realistický predpoklad. Myseľ našich pre-historických predchodcov sa z dnešného pohľadu môže skôr podobáť na myseľ dnešných detí. Existujú v nej prvé „záblesky“ uvedomelosti, avšak mnohá aktivita sa deje niekde na pozadí. Vznik peňazí je nutné hľadať teda skôr v nejakej nižšej forme uvedomelosti a spontánne vznikajúcich pravidlách komunity.

Nami predstavovaná teória preto musí používať Hayek-Pavlíkovou interpretáciou teórie mysle, v rámci ktorej sa vytvárajú zjednodušujúce mentálne modely interpretácie okolitej reality (konkrétne), ktoré v prípade, že narážajú na svoje limity, generujú nové mentálne väzby, ktoré spôsobujú opäť abstraktnejšie a opätovne o niečo zjednodušené vnímanie okolitej reality (konkrétne sa mení na abstraktno, ktoré sa stáva novým konkrétnom; a proces pokračuje odznova ďalej) a Hayek-Pavlíkovou interpretáciou spontánneho vzniku pravidiel, kedy je teóriu spontánneho usporiadania nutné najprv uplatňovať na tzv. normy distributívnej spravodlivosti, ktoré síce „slepó“ (podporované napr. náboženstvom) vedú subjekty k životu v spoločenstve, avšak na pozadí takto realizovaných činností sa vytvárajú sedimenty katalaktických pravidiel, ktoré sú uchopované subjektmi potom, čo dosahujú vyššiu mieru vlastného uvedomenia<sup>46</sup>.

---

<sup>46</sup> Pozri v Hayek, F.A. (1952, 2010). *Sensory Order*. Kessinger Publishing, LLC. a PAVLÍK, Ján. *Austrian Economics and the Problems of Apriorism*. *E-Logos – Electronic Journal for Philosophy* [online], 2006, roč. 13, s. 1–73. ISSN 1211-0442. URL: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/science/pavl106.pdf>. a PAVLÍK, Ján. *About the Spontaneous Emergence of the Norms of Distributive Justice and Catalactic Rules*. *E-Logos – Electronic Journal for Philosophy*, 1999. ISSN 1211-0442

V nadväznosti na tieto teórie sú potom naše predpoklady, o existencii nevedomelo realizovanej výmene v čase a jej vymáhanie v komunite nejakými primitívnymi pravidlami, realistické. Nevedomelá výmena v čase mala pravdepodobne charakter prirodzenej činnosti, ktorú pre-historický človek realizoval na pozadí toho, čo považovali i ostatní členovia komunity za vhodné správanie. Zmena časových preferencií v kontexte úspor jedného a venovaní časti týchto úspor druhému z komunity v čase  $t$  a recipročné pravidlá komunity zamerané na to, že keď si mi dnes pomohol ty, musím v čase  $t+1$ , pomôcť ja tebe prostredníctvom eliminácie svojho záväzku z času  $t$ , bola realizovaná v kontexte komunitných pravidiel noriem distributívnej spravodlivosti. Avšak na pozadí takto opakovanej činnosti sa vytvárali už sedimenty ekonomického uchopovania problému záväzku, úroku, časových preferencií, pravidiel spojených so záväzkom, ktoré boli postupne uchopované členmi komunity a ktoré boli formované do nami vyššie popisovanej abstrakcie, riešenej nejakým statkom  $M$ . Z empirického hľadiska nie je preto prekvapením, ak antropologické štúdie naznačujú, že pôvod výmeny tkvie v solidarite, daroch a reciprocite. Antropológia realizuje v tomto prípade chybu pri interpretácii daných javov; a to vo vysvetľovaní v kontexte teórie subjektívnej hodnoty a nie v kontexte vznikajúcej abstrakcie záväzku v čase, ktorý má charakteristiky súvisiace s predmetným empirickým popisom vzniku výmeny<sup>47</sup>.

Z hľadiska problému ekonomickej kalkulácie a peňazí sa však musíme zamerať nielen na jednak samotné peniaze, v ktorých ekonomicky kalkulujeme, avšak i na samotnú matematickosť (tzv. numerosity) problému kalkulácie. Abstrakcia čísla a samotného kalkulovania sú totižto značne komplikované abstrakcie. Peniaze síce nie sú abstrakcia ako číslo. Sú reálnym statkom, ktorý vlastníme a ktorý preferujeme rovnako ako iné statky. Sú však statkom, ktorý získava kúpnu silu na základe toho, že človek abstrakciu rieši, t.j., či zabezpečí svoju  $\Sigma$ Ends v časovom kontinuu priamo alebo nepriamo. To značí, že ich kúpna sila s touto abstrakciou súvisí. Nevyhnutne máme teda pred sebou dve abstrakcie, ktoré sa museli v mysliach ľudí postupne vyvíjať<sup>48</sup>.

Z toho, čo dnes vieme s istotou povedať o prvých matematicko-kalkulačných úkonoch, vyplýva, že existovali už okolo roku 5000 B.C. a boli používané v kontexte záznamov o platbách v štandardizovanej miere pšenice – komoditných peniazoch Sumerov. Avšak všetko predtým sú len dohady, ktoré sú založené či už na vykopávkach alebo na implikáciách zo skúmania jazykovo-matematických štruktúr obyvateľov rôznych primitívnych kmeňov, ktoré nemali predtým explicitný kontakt s našou civilizáciou. Najstaršie potenciálne náznaky počítania, resp. záznamov niečoho, sa datujú niekde k roku 32 tis. B.C. a jedná sa

---

<sup>47</sup> Pozri napr. v Sahlins, M. Stone Age Economics. Amazon Digital Services LLC. alebo v THURNWALD, R. Economics in Primitive Communities. Amazon Digital Services LLC. alebo v Graeber, D. Debt: The First 5,000 Years. Amazon Digital Services LLC. alebo v Tymoigne, E. Henry, J.F.: PRIMITIVE TRADE RELATIONS: A PROPOSED SOLUTION. WWW DOCUMENT <[https://www.researchgate.net/publication/253386983\\_PRIMITIVE\\_TRADE\\_RELATIONS\\_A\\_PROPOSED\\_SOLUTION](https://www.researchgate.net/publication/253386983_PRIMITIVE_TRADE_RELATIONS_A_PROPOSED_SOLUTION)>

<sup>48</sup> To, že bol vývoj značne komplikovaný, by malo plynúť už len z elementárneho faktu, že ľudstvo objavilo matematickú abstrakciu v podobe „0“ v princípe len nedávno. V Euro-Indickej kultúre sa koncepcia nuly používa cca od r. 700 A.D., pričom jej vývoj je možné stopovať niekde k roku 300 A.D.. Zároveň sa javí, že napr. Mayská kultúra, nezávisle od Euro-Indickej, používala tento koncept už od roku 450 A.D., ak nie skôr. Pozri napr. v Butterworth, B. (1999). What Counts. The Free Press.pp 78-84.

pravdepodobne o najstarší známy tzv. tally stick<sup>49</sup>. Aj tu sa môžeme len domnievať, že sa jedná o nejaký relevantný ekonomický záznam, čo vieme implikovať z toho, že sa tally sticks používali týmto spôsobom neskôr (na záznam dlhu sa používali v princípe donedávna; 19 – 20 storočie) a z toho, že precíznosť záznamu naznačuje, že musela byť vynaložená určitá prácnosť pri tvorbe daných záznamoch, t.j. že sa nejedná o náhodné vytváranie čiar do nejakej palice. Boli teda dané tally sticks prvými záznamami o nejakej forme obchodu, dlhu, záväzkov v nejakej komunite, dávno predtým, ako vznikli peniaze? S určitosťou to nevieme.

Predpoklad, ktorý realistický je, je ten, že ak realizoval náš predchodca dané záznamy, tak miera abstrakcie bola nízka, t.j. že sa jednalo skôr o konkrétny záznam stavu veci. Až následne sa daná abstrakcia záznamu mohla zvyšovať. To môžeme implikovať z toho, že i matematické uchopovanie reality sa vyvíjalo postupne od konkrétnych záznamov, cez grupovanie záznamov do väčších celkov, pridanie sčítavania, vytvorenie základného princípu čísel (2-kový, 4-kový, 5-kový, 10-kový, 60-kový<sup>50</sup>), rekurzívneho princípu (uplatňovania identických pravidiel na výsledok matematického pravidla), či princípu číselného miesta a hodnoty (takto vznikol koncept nuly)<sup>51</sup>. Tieto štádiá matematického vnímania reality nie sú inak ničím iným, len vyššie načrtnutým Hayek-Pavlíkovom popísaným princípom, kedy myseľ človeka mení konkrétne vnímanie reality na vyššie formy abstrakcie mysle.

Rovnaký predpoklad je možné zrealizovať v súvislosti s našim problémom kalkulácie ako účtovného princípu druhého pri výmene v čase. Ako sme si ukázali, ekonomický záväzok vyplývajúci z času, umožňuje subjektu (dlžníkovi) vyjadriť v nejakom statku, ktorým má eliminovať svoj záväzok druhému (veriteľovi), kalkulovať svoju činnosť a posúdiť výhodnosť / nevýhodnosť uspokojenia svojich potrieb v čase priamo alebo nepriamo. Kým zo začiatku používania tohto inštitútu sa pravdepodobne jednalo o rôzne druhy statkov, tak čoraz častejším používaním inštitútu záväzku, sa subjekty pravdepodobne snažili riešiť potenciálne problémy súvisiace s tým, že daný záväzok plynul v čase. Snažili sa vlastne znižovať riziká toho, že pri výbere eliminácie dlhu zvolili nevhodný statok, ktorý spread záväzku zbytočne rozširoval. Prechádzali preto od týchto rôznorodých statkov k statkom, ktoré posudzovali z hľadiska ich (objektívnych) fyzikálnych vlastností, ktoré umožňovali lepšie reagovať na vzniknuté problémy – či už z hľadiska skladnosti, trvanlivosti, deliteľnosti, či obchodovateľnosti, ale i náboženských rituálov, komunitného spolužitia, tradícií, či politických alebo spoločenských pravidiel a zákonitostí, ktorými sa daná komunita (slepo) riadila.

Kým Misesova verzia popisu peňazí teda vyberá jednu teóriu ako správnu, tak tu predstavená teória je podľa môjho názoru v princípe aplikovateľná na všetky teórie uvedené Einzig-om naraz. Predmetné teórie totižto popisujú empirické skutočnosti a možnosti vzniku peňazí. A vynechať jednu z nich by znamenalo opomenúť niektorú z motivácií. To, prečo je tu predstavenú teóriu možné uplatniť naprieč ostatnými teóriami je to, že vysvetľuje vznik peňazí

---

<sup>49</sup> Ibid. pp. 32-48

<sup>50</sup> Bázický princíp znamená, že naši predkovia rátať napr. v 4-kovej báze a to tak, že mali explicitné pomenovanie pre čísla 1-4 a následne začali rátať akoby 4+1, 4+2 atď.. Daný princíp počítania sa rovnako vyvíjal. Dnes používame napr. 20-kovú bázu, avšak v Čína používa napr. 10-kovú bázu. A aj v 2-kovej báze je možné vykonávať rôzne matematické operácie. Avšak omnoho náročnejšie ako v iných bázach. Ako potenciálne možný systém pred bázickým systémom je systém častí tela. Naši predchodcovia vyvíjali pre dané bázické systémy i rôzne technologické pomôcky v podobe matematických dosiek a pod., Pozri napr. v Ibid. pp 49-68

<sup>51</sup> Ibid. pp 68-75



ako reakciu Ega na vznikajúci problém, t.j. riešenie problému nepriameho uspokojovania potrieb ľudí navzájom v čase. Hlavnú úlohu tu hrá problém času, plánovania, problém meniacich sa preferencií v čase – abstrakcie mysle. Tieto problémy rodiaca sa myseľ človeka musela postupne spracovávať, pretože sa neustále objavovali na pozadí činností subjektov v spoločenstve. Tým, že sa vytvárala nová vrstva myslenia a uchopovania ekonomickej reality, ktorá je riešená práve peniazmi a neskôr spoločenským inštitútom bankovníctva, sú už empirické súvislosti, v ktorých sa vývoj daných abstrakcií zobrazuje.

Čo to inými slovami znamená? Znamená to, že abstrakcia mysle je uplatniteľná na každú z predstavených teórií a tie popisujú skôr empirické súvislosti toho, ako sa daná abstrakcia prejavovala v ekonomickej realite. To značí, že dokonca ani politická teória nie je neplatná<sup>52</sup>, je podmnožinou udalostí, kedy sa peňažnosť v komunite zabezpečovala prostredníctvom rozhodnutí miestnych vládarov. A ako je to s teóriou najviac obchodovaného statku? Mises a Menger síce nevedia prostredníctvom tejto teórie vysvetliť univerzálnu platnosť exchange value statku peňazí a ani to, ako vznikol účtovný peňažný štandard, čo však neznamená, že subjekty na vyrovnávanie záväzkov nepoužívali najviac obchodovanú komoditu, resp. že pôsobením času nepripisovali prebytkom komodity aj *exchange value*, podľa ich aktuálneho vnímania daného statku. Nie je rovnako žiadnym prekvapením, keď Einzig popisuje, že v niektorých zdokladovaných prípadoch sa v kontexte teórie pôvodu peňazí ako štandardu hodnoty používali *abstraktne a ideálne* merné jednotky, ktoré nemali v realite konkrétnu reprezentáciu a ktoré preto nemohli byť používané ako výmenné prostriedky<sup>53</sup>. No a prečo by rovnako ornamentálne, ceremoniálne, náboženské, problémy spoločenstiev, či vysporiadanie manželských súvislostí v prehistorických komunitách, nemohli súvisieť s rozvojom predmetnej abstrakcie a rovnako zmeny a vývoj v internom a externom obchode medzi komunitami? To, že peniazmi reagovali ľudia na abstraktnú črtu myslenia, ktorá sa nachádza v ich myšliach najprv vágne a následne ako explicitný problém, vysvetľuje to, prečo každá z uvedených teórií nesie svoju časť racionality a oprávňuje nás vyhlásiť, že v kontexte tu predstavenej teórie, sú v princípe všetky empiricky platené. Zaoberajú sa totižto empirickou rôznorodosťou reakcie Ega na spoločnú črtu myslenia ľudstva.

#### **4. Problém nemožnosti socializmu a problém ekonomickej efektívnosti**

Problém absolútnej nemožnosti socializmu na základe argumentu o nemožnosti ekonomickej kalkulácie v socializme, musí byť na základe nami vedenej argumentácie odmietnutý. Neznamená to, že socializmus je správny spoločenský systém. Znamená to, že prostredníctvom argumentu o ekonomickej kalkulácii, nie je možné rozhodnúť o správnosti/nesprávnosti daného

---

<sup>52</sup> Politická teória sa používa často v rámci Rakúskej školy ako príklad nesprávneho prístupu k vzniku peňažnosti nejakého statku. Ako vidíme, v nami predstavenej teórii, má jednoznačne svoje miesto. Politické okolnosti boli totižto rovnako dejinnými okolnosťami ako ktorékoľvek iné okolnosti. Paradoxne je to i história zlata ako peňazí, ktoré sa stalo v ekonomických väzbách dominantné aj vďaka svojej obľúbenosti súvisiacej s politickou mocou.

<sup>53</sup> „In a large number of instances the units serving as a standard of value could not possibly have been used as media of exchange, for the simple reason that they were merely ideal units without any concrete existence. Admittedly it is possible that in the remote past those abstract units were represented by concrete objects serving as media of exchange. It is, to say the least, conceivable that some units of account at any rate were purely imaginary from the outset. Einzig, P. (1966, 2014). Primitive Money: In its Ethnological, Historical and Economic Aspects. Pergamon Publisher. p.367

systemu. Na to je nutné použiť inú argumentáciu. Ako uvidíme, socializmus má v sebe z definície svojej podstaty zakomponovanú zložku ekonomického donútenia. A to je argument, na základe ktorého je ho možné odmietnuť ako správny spoločenský systém. Ako sme si ukázali, ekonomická kalkulácia je preberaný účtovný štandard druhého. Nie je závislá od poznania minulých cien a ich vyjadrenia v peniazoch. Je závislá od miery vzájomného „preberania“, resp. od akoby *prirodzeného prieniku* individuálnych a subjektívnych účtovných štandardov členov ekonomického spoločenstva.

V kontexte teórie subjektívnej hodnoty sú náklady a výnosy plne subjektívnou veličinou. To však neznamená, že nie sú prostredníctvom economickej kalkulácie, ako účtovného štandardu druhého, porovnateľné. Ako sme si ukázali, ekonomická kalkulácia umožňuje viaceré možnosti vzájomného porovnávanie subjektívne vnímaných nákladov a výnosov v kontexte vnímanej  $\Sigma$ Ends a používanej  $\Sigma$ Means. Subjekty vedia už bez výmeny implikovať, či by mohla nejaká  $\Sigma$ Means uspokojovať ich  $\Sigma$ Ends lepšie alebo horšie. V prípade bártrovej výmeny dokážu posudzovať dodatočné získanie jednotky nejakého statku X a zároveň marginálne vzdanie sa vlastného statku Y v kontexte celkového vnímania svojej  $\Sigma$ Means, ktorá má uspokojovať ich  $\Sigma$ Ends. Už na tejto úrovni vedia teda porovnávať mieru toho, čoho sa musia vzdať voči tomu, čo získajú a rovnako odhaľujú, čo je preferované druhým za to, čoho sa musí vzdať zas on. Odhaľujú vzájomné subjektívne vnímanie svojich nákladov a výnosov druhým. Objavenie a používanie spoločného denominátora výmeny prostredníctvom nepriameho uspokojovania vzájomných potrieb v čase sa zároveň dostali do situácie, kedy spoločne kalkulujú v nejakej jednotke nejakého statku, ktorá sa následne rozširuje v komunite vzhľadom na znižovanie spreadu dlhovej výmeny. Subjekty tak dokážu navzájom porovnávať svoje náklady a výnosy do tej miery, do akej spoločne používajú denominátor economickej kalkulácie. Neznamená to, že náklady a výnosy sú objektívne. Ostávajú subjektívne v kontexte  $\Sigma$ Ends, ktorú má  $\Sigma$ Means uspokojovať. To, čo je objektivizované (presnejšie intersubjektívne) je možnosť vzájomného porovnania efektívnosti nimi realizovaných ekonomických činností. Rovnako to neznamená, že v nejakom konkrétnom prípade nejakej economickej aktivity, ktorá je úplne odlišná od aktivity ostatných, vieme povedať, že subjekt X robí niečo zle. Vieme jedine povedať, že svoju ekonomickú činnosť robí inak ako niekto druhý.

Ekonomická efektívnosť je teda nevyhnutne relatívny pojem. Neexistuje tu možnosť jej objektivizácie. Jej objektivizácia je závislá vždy od toho, čo si druhí ľudia stanovujú ako svoj ekonomický benchmark. V konkrétnom prípade to znamená napr. to, že ak subjekt X trávi veľa času na sociálnych sieťach, nemôžeme o ňom povedať, že je neefektívny per se. Má totižto subjektívne vnímanie nákladov a výnosov. Jediné, čo vieme o jeho aktivite povedať, je to, že existuje aj subjekt Y, ktorý napr. viac pracuje, a ktorý má iný druh preferencií a iný druh vnímania svojich ekonomických nákladov a výnosov. A práve to vieme porovnať. Peniaze (a ceny ekonomických aktivít v nich vyjadrené) nám pritom umožňujú *relatívne dobre*<sup>54</sup> porovnať náklady a výnosy X a Y v nejakej spoločnej mernej jednotke. Vieme napr. povedať, že X sa

---

<sup>54</sup> Relatívne horšie by sme vedeli porovnávať ich náklady a výnosy v nejakom systéme barteru, kedy by sme si museli stanoviť nejaký spoločný benchmark výmeny v kontexte toho, čoho sa musia vzdať, aby niečo získali a najhoršie by sme vedeli porovnávať ich výnosy a náklady ak by vôbec do výmeny nevstupovali. Snažím sa tým naznačiť, že na príklade je vidno možnosti vzájomného porovnávania, resp. ťažkosti s porovnávaním a ako dokázalo ľudstvo vytvoriť zaujímavý nástroj porovnávania vzájomnej aktivity v podobe peňazí a economickej kalkulácie.

musí vzdať hodinovej mzdy v prospech trávenie času na sociálnych siet'ach, zatiaľ čo Y nejakú hodinovú mzdu získa. Rovnako to neznamená, že náklady obetovanej príležitosti X sú na tom horšie ako Y alebo naopak. Jediné čo to znamená, že vieme niečo porovnať. A porovnanie je dôležité.

Pohľad na ekonomickú efektívnosť sa totižto radikálne zmení v prípade, že sa X zmluvne zaviazá pracovať pre Y. Preberá tým dobrovoľne štandard Y. Na základe toho vieme posudzovať ekonomické aktivity X; napr. v kontexte jeho porovnania s inými zamestnancami, ktorí pracujú pre Y, resp. napr. v porovnaní so zamestnancami inej firmy patriacej človeku Z, ktorej cieľom je dosahovanie zisku rovnako ako napr. cieľ dosahovania zisku Y. Ekonomické posudzovanie aktivít je teda vždy relatívnym; je vždy v kontexte nejakého cieľa, ktorý môže a nemusí byť v ekonomickom spoločenstve rozšírený.

To implikuje v kontexte socializmu vcelku jednoduchý záver. Socializmus možný je. Jedná sa totižto o relatívne posudzovanie jeho ekonomických možností, úspechov a toho, čo prináša pre ekonomické spoločenstvo. Akákoľvek forma socializmu implikuje, že účtovný kalkulačný štandard ekonomickej činnosti je určovaný inak, ako jeho trhovým objavovaním v rámci ekonomických interakcií rôznych subjektov. To značí, že určitá časť ekonomických aktivít, ktorá má vplyv na určovanie daného účtovného štandardu je miesto objavovania, určená buď individuálne alebo na základe iného druhu rozhodnutia (napr. politbira), ako je *objavovanie spoločného účtovného štandardu na trhu*. Zo spoločensko-ekonomického hľadiska sa jedná vlastne o mieru dobrovoľnej akceptácie preberania nejakého účtovného štandardu, na základe ktorej vieme následne posudzovať efektívnosť ekonomických aktivít.

Na úrovni rodiny, firmy, skromného klubu, ale i malého primitívneho spoločenstva, či kibucu, sa jedná o spoločne a „dobrovoľne“ prijímaný účtovný štandard<sup>55</sup>. Avšak aj v rámci týchto inštitúcií je určovaný rôznymi spôsobmi. Kým na úrovni rodiny môže hrať v niektorých spoločenstvách hlavné slovo napr. otca, v iných to môže byť matka. Rovnako má na štandard vplyv aj kultúrno-spoločenské pozadie rozvoja toho, čo nazývame rodina. Z hľadiska firmy je to podobné. Kým niektoré sú v rukách samostatných „despotických“ vlastníkov, ktorí rozhodujú o všetkom, tak napr. v prípade akciových spoločností si spoločnosť vytvorila samostatné – demokraticko - hlasovacie práva o tom, aký štandard bude na danej úrovni presadzovaný; či bude daná firma presadzovať napr. absolútnu maximalizáciu zisku, resp. bude v tomto kontexte aj *environmental friendly*, lebo to vyžadujú (z nejakého možno aj divného dôvodu) jej zákazníci a pod. je rozhodované na základe podielu vlastníctva vo firme a hlasovania.

Miera dobrovoľnosti sa však mení hlavne v rôznych politických organizačných zoskupeniach. Tie z ekonomického hľadiska nie sú neuskutočniteľné; ide o to, do akej miery je spoločný, politicky určovaný, účtovný štandard v danom spoločenstve prijímaný a aké iné mechanizmy dané spoločenstvo vyvíja, aby bol nejaký „spoločný“ štandard (aspoň čiastočne a mlčky) akceptovaný. Ak použijeme Hoppeho delenie socialistických spoločností<sup>56</sup> a pridáme rôzne

---

<sup>55</sup> Neznamená to zároveň, že člen daného spoločenstva nemôže časom daný štandard opustiť alebo ho nejakou zmeniť. Preberá však z hľadiska svojej ΣEnds nejaké Ends, ktoré má daná organizačná jednotka spoločenstva spoločné.

<sup>56</sup> Hoppe hovorí o socializme ruského typu, socializme sociálno-demokratického typu, konzervatívnom socializme a sociálnom inžinierstve pozri v Hoppe, H.H. A Theory of Socialism and Capitalism. WWW

despotické tyranie, či idealistické verzie socializmu, tak tie sa v princípe líšia tým, aké druhy mechanizmov si dané spoločnosti vytvárajú v kontexte toho, o čom a ako rozhodujú politické „elity“<sup>57</sup>, t.j. aký politický účtovný štandard sa v spoločenstve presadzuje. Pod politicky určeným účtovným štandardom mám na mysli to, aká časť ekonomickej aktivity je ponechaná na rozhodovaní politických elít. Miera daného politického rozhodnutia sa môže samozrejme meniť od nejakej formy mini-mestského štátu, cez minimálny štát až po despotické tyranie. Žiadna z daných možností neznamená, že je v rámci nich nemožná ekonomická kalkulácia. Znamená len to, že je určená niekým konkrétnym, miesto toho, aby bola daná miera objavovaná na trhu. Tieto spoločenstvá pristupujú k určovaniu ekonomického štandardu rôznym spôsobom – počnúc priamym despotickým určením, t.j. si niekto doslova vymyslí a vycucia z prsta ceny statkov, pretože môže a má tu moc, cez snahu o napodobovanie trhových mechanizmov, cez kopírovanie trhových cien, cez demokratické procesy volieb, až po rôzne druhy sociálneho inžinierstva. Nič z toho neznamená, že socializmus je nemožný. Tyranovi alebo socialistovi je to vlastne jedno. On presadzuje svoju predstavu, ktorú z ekonomického hľadiska uvažuje na druhých<sup>58</sup>. A v prípade, že sa druhí nestotožňujú s jeho predstavou, používa svoju politickú moc. Tá je niekedy despotická a niekedy miernejšia, dokonca je niekedy pre spoločenstvo akceptovateľná, čo vidíme dnes na príkladoch sociálno-demokratických a čiastočne na trhových princípoch založených politických režimoch<sup>59</sup>.

Problém pred ktorým z hľadiska ekonomickej kalkulácie totižto stojíme je ten, že *ekonomická efektivita je relatívny pojem*. Z hľadiska teórie subjektívnej hodnoty nejde totižto primárne o to preferovať viac statkov pred menej statkami. Ide o preferenciu vyššieho uspokojovania potrieb. Zároveň si ľudstvo vytvorilo mechanizmy, ktoré umožňujú porovnávať vzájomnú efektivitu jej členov. Neexistujú však z definície objektívne ciele, či objektívne zhodnotenie toho, čo je ekonomicky efektívnejšie alebo nie. Náklady a výnosy sú totižto subjektívne. Z hľadiska ekonomickej efektívnosti žijeme teda ekonomický relativizmus. Nemáme inú možnosť, preferencie sú totižto subjektívne.

Odmietnuť socializmus sa dá jedine z iného hľadiska. Hľadiska všeobecnej platnosti spoločenských noriem. Tie naopak umožňujú definovať všeobecne platné pravidlá pre fungovanie spoločnosti, ktoré sú a budú ďalej evolučne objavované. Niektoré z nich sme už ako ľudstvo objavili. Iné na nás ešte len čakajú, ako výzvy doby, ktorá nás čaká. Patria medzi ne napr. ochrana osobného vlastníctva a osobnej slobody jednotlivca. Jedná sa o morálne a intersubjektívne platné etické maximy, ktorých význam, definovanie ich hraníc a ich obsahu, sú neustále spresňované a ktoré by mali byť v právnom systéme pevne ukotvené. Tie vytvárajú totižto všeobecné platný benchamrk, ktorý je na rozdiel od ekonomickej efektívnosti, intersubjektívne platný. Jedine v rámci neho je totižto možné uplatňovať subjektívne

---

DOCUMENT <[https://mises-](https://mises-media.s3.amazonaws.com/Theory%20of%20Socialism%20and%20Capitalism%2C%20A_4.pdf)

[media.s3.amazonaws.com/Theory%20of%20Socialism%20and%20Capitalism%2C%20A\\_4.pdf](https://mises-media.s3.amazonaws.com/Theory%20of%20Socialism%20and%20Capitalism%2C%20A_4.pdf)>

<sup>57</sup> V mnohých prípadoch sa samozrejme nejedná o nejaké elity v pravom zmysle slova. Empirická skúsenosť ukazuje často presný opak toho, čo sa pod pojmom elita myslí.

<sup>58</sup> Cplan napr. popisuje rôzne druhy neexistencie incentív v rámci socializmu, či snahy o zavedenie týchto incentív, ktoré vždy narážajú na politickú moc. Problém socializmu skôr vidí v neexistencii možnosti podnikat' ako v kalkulácii. Pozri napr. v Caplan, B. IS SOCIALISM REALLY “IMPOSSIBLE”? WWW DOCUMENT <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08913810408443598>>

<sup>59</sup> Z tohto hľadiska sa natíska zaujímavá otázka toho, čo je a čo nie je pre jednotlivcov v rámci takýchto rôznych socialistických spoločenstiev akceptovateľné a čo už nie.

preferencie v rámci spoločenstva ľudí, t.j. *vzájomne a naraz* uplatňovať subjektívne preferencie s ohľadom na druhého.

Z tohto vyplýva, že záleží na miere uvalenia spoločenského účtovného štandardu ekonomickej kalkulácie druhého na ostatné subjekty, od čoho je závislé posúdenie ekonomickej spoločenskej neefektivity. Kým v rodine, súkromnom klube, či malom spoločenstve, môže byť prijatie daného štandardu plne dobrovoľné a tým pádom zaradené medzi subjektívne preferencie člena daného zväzku a tým pádom subjektívne efektívne, tak v politickom zväzku, pri ktorom danú dobrovoľnú akceptáciu nemožno predpokladať<sup>60</sup>, je uvalenie štandardu druhého nevyhnutne vymáhané prostredníctvom moci<sup>61</sup>. Z toho vyplýva, že následne môžeme vyhlásiť, že je predmetné ekonomické správanie spoločensky neefektívne. Člen spoločenstva ho totižto musí prijať. V socialistickom spoločenstve musia byť neoptimálne ekonomické procesy; t.j. nie sú tam optimálne ceny, zisky, náklady a ani ekonomická kalkulácia. Akékoľvek pokusy stanovovať a riešiť problém ekonomickej kalkulácie v socializme sa musia stretávať s nesprávnosťou jej stanovenia, pretože nie je voľne objavovaná všetkými pri akceptácii ostatných. Nejedná sa však o nemožnosť jej stanovenia. O takto stanovovaných cenách a kalkulácii vieme totižto prehlásiť, že sú neefektívne z hľadiska všetkých zúčastnených ľudí. Nič z toho však neimplikuje, že centrálny plánovač nevie uvaliť svoju predstavu účtovného štandardu na celú spoločnosť. Vie to urobiť prostredníctvom donútenia a moci. A je mu to v princípe jedno, že sa mylí a neefektívne využíva zdroje<sup>62</sup>.

Popretie socializmu je teda možné len v kontexte intersubjektivizovaných spoločenských maxím, t.j. v podobe spoločenských pravidiel, ktoré následne neumožňujú ľuďom plne prejavovať ich vzájomne a naraz uplatňované subjektívne preferencie s ohľadom na druhého. Samotná ekonomická kalkulácia je však *knowledge problem*. Až otázka efektívnosti ekonomickej kalkulácie pri využívaní vzácných zdrojov je tzv. *private property problem*. Z toho vyplýva, že kapitalizmus je z podstaty veci vždy efektívnejší systém, pretože zabezpečuje najefektívnejšie sprostredkovanie ekonomickej kalkulácie tak, aby sa používal ekonomický účtovný štandard, s ktorým všetci dobrovoľne súhlasia. A naopak socializmus je vždy menej efektívny systém, pretože je tu realizovaný a dominantný vždy účtovný štandard

---

<sup>60</sup> Hyeckov problém centralizovanej povahy informácie o preferenciách ľudí v širšom spoločenstve vs. malom spoločenstve, je nutné brať práve v tomto kontexte. V malom spoločenstve existuje problém rovnako ako vo veľkom. V malom spoločenstve sa však agenti dobrovoľne prispôsobujú centrálne určenému štandardu kalkulácie – majiteľom klubu, hlave rodiny, náčelníkovi klanu, spontánne vzniknutému pravidlu pre-historického spoločenstva a pod.. Jedná sa o dobrovoľné prijatie štandardu, nie o vyriešenie problému subjektívnych preferencií. V takto zdieľanom štandarde spoločenstvo kalkuluje to, čo považuje za zisk a stratu. To, že sa inému spoločenstvu môže ich ekonomická aktivita zdať nezmyselná, nie je znakom nízkej efektivity. Nimi dobrovoľne prijatá  $\Sigma$ Ends, ktorú sa snažia uspokojovať nejakou  $\Sigma$ Means má práve pre nich nejaký význam, ktorý nepoznáme. Práve preto nemôžu dobrovoľné organizačné jednotky spoločnosti čeliť identickému problému ako socializmus. Dobrovoľné organizačné zložky spoločností sú z tohto hľadiska rovnako ekonomickým nástrojom, prostredníctvom ktorého subjekty vnímajú okolitú ekonomickú realitu. Porovnaj naopak s Hoppe, H.H. Socialism: A Property or Knowledge problem? str.144. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/socialism-property-or-knowledge-problem>>

<sup>61</sup> Porovnaj s de Soto, J.H. (2012) Socializmus, Ekonomická kalkulácia a podnikanie. kap. 7.2. „Trhový socializmus“: Nemožná kvadratura trhu. Bratislava. Konzervatívny inštitút M.R.Štefánika.

<sup>62</sup> Z pôvodnej diskusie o ekonomickej kalkulácii autori ako je Taylor či Lange nenavrhnúť nič inšie len nejaký druh a spôsob určovania účtovného ekonomického štandardu, ktorý však nie je možné zrealizovať bez toho, aby neboli ľudia donútení ho prijímať. Nevyhnutne musíme o týchto pokusoch vyhlásiť, že sa jedná o neefektívne a zlé pokusy. Faktom však ostáva, že nie sú neuskutočiteľné. Pozri bližšie v de Soto, J.H. (2012) Socializmus, Ekonomická kalkulácia a podnikanie. pp. 167-274. Bratislava. Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika.

druhého, ktorý je však na druhého nedobrovoľne uvalený a vymáhaný. Socializmus musí byť preto z definície menej efektívnym ekonomickým systémom.

Matúš Pošvanc

20.02.2019; materiál je zatiaľ pracovnou verziou a môže v budúcnosti podliehať zmenám